

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ БАНКІВСЬКОГО МІКРОКРЕДИТУВАННЯ МАЛОГО БІЗНЕСУ

1.1. Вклади населення, як засіб забезпечення кредитними ресурсами комерційного банку

Розвинена економіка може ефективно функціонувати тільки за умов добре налагодженої системи кредитування та інвестування. Важливою умовою розвитку економіки, забезпечення високого рівня її конкурентоспроможності, вирішення низки соціальних проблем та підвищення рівня життя населення є зростання ресурсного потенціалу банків, що значною мірою залежить від залучення вкладів населення. Вплив заощаджень населення на процеси, що відбуваються в економіці країни, має багатогранний характер.

По-перше, грошові доходи населення у формі депозитних вкладів виступають джерелами ресурсів кредитних організацій, потрібних для їх діяльності на фондовому і кредитному ринках.

По-друге, впливають на процеси, що відбуваються на валютному, товарному ринках і ринках нерухомості та ін.

По-третє, вони відіграють особливу роль в утворенні інвестицій в економіці. Бути інвестиціями - одна з важливих функцій грошових заощаджень населення. В інвестиції заощадження перетворюються після того, як вони трансформуються в інвестиційні кредити або в інвестиційні цінні папери - акції, облігації, векселі з терміном погашення більше ніж рік та ін. [31, с. 106].

Існує низка причин, які стримують трансформацію заощаджень населення в інвестиції.

1. Мають місце такі альтернативи використання заощаджень населення, які створюють розрив між загальним обсягом заощаджень та інвестицій. До них відносять: вкладення у нерухомість, іноземну валюту, споживчі кредити, грошові кошти на розрахункових рахунках фізичних осіб, «гроші у панчохах»,

золото та інші дорогоцінні метали, вкладення у страхові компанії та небанківські кредитні організації [22, с. 86].

2. Відбуваються значні зміни у структурі використання грошових коштів населення. Під час кризи та високого рівня інфляції, як правило, населення не купує цінних паперів, що пов'язано з високим ризиком і низькою інвестиційною дохідністю таких вкладень. У той час на ринку цінних паперів відбуваються постійні коливання цін. Фінансовий стан багатьох підприємств не дає надії на стабільний дохід від інвестицій.

Однак існують фактори, які безпосередньо впливають на заощаджувальну поведінку населення, трансформацію заощаджень в інвестиції та їхній вплив на розвиток економіки. Це відбувається тоді, коли заощадження активно залучаються у виробничий процес. Заощадження, які трансформуються в економіку, сприяють процесові стабілізації економіки, згладжуванню кон'юнктурних коливань. Вони являють собою сукупність вільних грошових коштів, що залишилися після проведення населенням усіх обов'язкових витрат і придбання потрібних для життєдіяльності товарів і послуг. Існує тісний взаємозв'язок між заощадженнями, інвестиціями і станом економіки [24, с. 104]. За сприятливого інвестиційного клімату, коли більша частина заощаджень трансформується в інвестиції, спостерігається економічне зростання. В іншому разі, коли заощадження зберігаються в готівковій формі на руках у населення, відбувається депресія економіки. Отже, найбільш оптимальним для розвитку виробництва є ситуація, коли обсяг заощаджень збігається з обсягами інвестицій.

Загалом можна виділити десять головних чинників, які формують довіру населення до банківської системи (рис. 1.1).

Першочерговим в умовах сьогодення є відновлення довіри населення на макрорівні. Без належної державної підтримки жоден банк, навіть найбільший, самотужки не зможе втримати своїх клієнтів. Наприклад, в Ізраїлі немає фондів гарантування вкладів громадян, але в обов'язки Центрального банку держави входить організація процедури санації і банкрутства банків. Центральний банк

персонально відповідає перед вкладниками збанкрутілого банку (яких було лише п'ять в історії держави).

Рис. 1.1. Чинники, що визначають рівень довіри населення до банківської системи

Таким чином, для відновлення довіри громадян до банківської системи, на нашу думку, необхідно вдатися до таких дій [21, с. 14]:

створити достовірний об'єктивний централізований інформаційний ресурс в якому буде постійно оновлена інформація про стан справ в економіці України;

наростити ресурси Фонду гарантування вкладів, вони мають покривати суму вкладів хоча б у двох-трьох системоутворюючих банках країни;

внести зміни у Цивільний кодекс України, які б унеможливили дострокове розірвання депозитних договорів (штрафні санкції за дострокове

вилучення вкладу; оподаткування короткострокових вкладів (до 1 року)) за винятком чітко визначених форс-мажорних випадків.

На сьогодні в Україні об'єктивно виникла потреба в ефективнішій і прогресивнішій системі захисту вкладників. Зокрема доцільно розширити джерела формування коштів Фонду гарантування вкладів фізичних осіб за рахунок частини консолідованого прибутку Національного банку, підвищити базову суму гарантованої компенсації, запровадити прогресивну шкалу відшкодування вкладів, а також диференціювати внески банків залежно від строків та обсягів залучених пасивів.

Окрім захисту коштів дрібних вкладників, система страхування депозитів повинна також захищати безпеку платіжної системи, запобігати виникненню кризових ситуацій, сприяти роботі з проблемними банками тощо. Страхування депозитів - лише один із компонентів системи фінансової безпеки, передбачає також надійний правовий режим, стабільне макроекономічне середовище, дотримання стандартів бухгалтерського обліку й аудиту, адекватну систему ліцензування, жорсткий пруденційний нагляд, належний режим розкриття інформації [20, с. 95]. Корисним може бути досвід Польщі у створенні інституції банківського омбудсмена. Адже як відомо суперечності у тандемі «банк - клієнт» виникають доволі часто, тож потрібно знаходити способи їх вирішення з мінімальною втратою часу і з максимально вигідним для обох сторін результатом. Наприклад, права клієнтів часто порушуються при поданні неправдивої інформації про банківські послуги у пресі чи інших засобах інформації. На наш погляд, до основних функцій українського інституту банківського арбітра потрібно віднести: а) захист прав споживачів фінансових послуг; б) моніторинг рекламних комунікацій, що включав би в себе перегляд рекламних повідомлень в газетах і телевізійних каналах.

Не менш актуальне на сьогодні питання ступеня надійності банківських установ, їхньої довговічності. Доволі складно спрогнозувати поведінку іноземних інвесторів у вітчизняній банківській системі в умовах поглиблення кризових явищ у світовій економіці. Зокрема, для банків може ускладнитися

доступ до фінансування материнських банківських інститутів, можливі проблеми з пролонгацією поточних кредитних угод, підвищиться ціна зовнішніх запозичень, що може негативно позначитись на їхній здатності до кредитування. З великою ймовірністю українські «іноземці» знижуватимуть операційні витрати, а консервативна політика розвитку змусить їх відмовитися від будь-яких агресивних дій з нарощування ринкової частки. Можна очікувати і більш кардинальних рішень - виходу з українського ринку для підвищення власної ліквідності [25, с. 29]. Така ситуація може становити загрозу економічній безпеці держави, спричинену неконтрольованим впливом іноземного капіталу та фінансових ресурсів.

Таким чином, щоб мінімізувати ризики присутності іноземного капіталу, необхідно вжити такі першочергові заходи:

запровадити жорсткі санкції до банків, які не повертають депозити і затримують платежі клієнтів, а також унеможливити проведення ними спекулятивних і ризикових операцій;

підвищити рівень капіталізації банків з національним капіталом, у т.

шляхом залучення нових акціонерів, збільшення резервного фонду, активізації процесів об'єднання кредитних установ, інтенсивнішого застосування процедури реорганізації шляхом приєднання та злиття малих і нестійких банківських установ;

удосконалити інструментарій регулювання ліквідності комерційних банків та структуризації збільшення грошової пропозиції, зокрема - через формування сегмента «довгих грошей» шляхом створення спеціалізованих інвестиційних банків.

Таким чином, аналіз свідчить, що обсяг заощаджень населення в Україні досить прогнозований фактор і на його зростання можливий вплив держави. Рівень наявних доходів, який значною мірою залежить від рівня заробітної плати переважної частини населення, системи податків та зборів, заходів соціального захисту малозабезпечених верств населення, підлягає регулюванню держави і може сприяти зростанню обсягів заощаджень населення. Вагомим

важелем зростання заощаджень може стати підвищення відсоткової ставки банків за депозитами та їхній законодавчий захист.

Першочерговим в умовах сьогодення є відновлення довіри населення на макрорівні. Без належної державної підтримки жоден банк, навіть найбільший, самотужки не зможе втримати своїх клієнтів.

Отже, важлива роль у залученні коштів населення у банківську систему має належати системі страхування депозитів. Головними принципами, які повинні бути покладені в основу такої системи є: обов'язкова участь усіх банків; охоплення і дрібних, і великих вкладів; поступове покриття депозитів юридичних осіб; незалежність і можливість отримання державної підтримки.

Для забезпечення бажаної структури, обсягів та рівня витрат за депозитними зобов'язаннями менеджмент використовує різні методи залучення коштів, які загалом поділяються на дві групи — цінові та нецінові методи управління залученими коштами.

Сутність цінових методів полягає у використанні відсоткової ставки за депозитами як головного важеля в конкурентній боротьбі за вільні грошові кошти фізичних і юридичних осіб. Підвищення пропонованої банком ставки дозволяє залучити додаткові ресурси. І, навпаки, банк, перенасичений ресурсами, але обмежений небагатьма прибутковими напрямками їх розміщення, зберігає чи знижує депозитні ставки [24, с. 104].

Нецінові методи управління залученими коштами банку базуються на використанні різноманітних прийомів заохочення клієнтів, які прямо не пов'язані зі зміною рівня депозитних ставок. До таких прийомів належать реклама; поліпшений рівень обслуговування; розширення спектра пропонованих банком рахунків та послуг; комплексне обслуговування; додаткові види безкоштовних послуг; розташування філій у місцях, максимально наближених до клієнтів; пристосування графіка роботи до потреб клієнтів. У боротьбі за клієнтів банки вдаються до таких прийомів, як проведення лотереї серед клієнтів, безкоштовне розсилання виписок з рахунків, відкриття депозитів новонародженим як подарунок від банку, обладнання

безкоштовних автомобільних стоянок біля банку, встановлення банкоматів у громадських місцях, проведення безготівкових розрахунків за допомогою пластикових карток, надсилання клієнтам привітань і подарунків до свят від імені керівництва банку тощо.

В умовах загострення конкурентної боротьби в банківській сфері менеджмент велику увагу приділяє саме неціновим методам управління, оскільки підвищення депозитних ставок має обмеження, і не завжди цей метод управління можна застосовувати.

Нецінові методи управління базуються на маркетингових дослідженнях того сектору ринку, який обслуговується банком, вивченні потреб клієнтури, розробленні нових фінансових інструментів та операцій, що пропонуються клієнтам. У цілому застосування нецінових методів потребує деяких (іноді й значних) витрат. Тому, обираючи метод управління залученими коштами, менеджмент банку має порівняти витрати, пов'язані з підвищенням депозитної ставки, та витрати, котрі супроводжуватимуть впровадження нецінових прийомів. На практиці ці методи можуть застосовуватись паралельно.

Нецінові методи управління розвинулися у США після прийняття в 1933 році Закону Гласса-Стігалла, яким заборонялися виплати відсотків за чековими рахунками та централізовано встановлювалася верхня межа депозитних ставок. Метою таких обмежень був захист банків від надмірної конкуренції у сфері залучення коштів, яка начебто могла призвести їх до банкрутства. Проте, як показала практика, таке регулювання не дало бажаних результатів і конкурентна боротьба точилася засобами встановлення прихованих ставок та пошуку нових методів залучення коштів, таких як випуск комерційних паперів. Лише 1980 року Конгрес США прийняв Закон про дерегулювання депозитних установ, яким знімались обмеження щодо рівня виплат за депозитами. Отже, об'єктивна необхідність пошуку нових джерел і способів фінансування сприяла удосконаленню нецінових методів управління залученими коштами [35, с. 14].

У практиці роботи українських банків перевага надається ціновим методам управління, оскільки депозитні ставки централізовано не регулюються

і встановлюються менеджментом банку самостійно залежно від потреби в залучених коштах. Депозитні ставки значно відрізняються як у динаміці, так і від банку до банку. Останнім часом у вітчизняній банківській практиці нецінові методи управління стають все популярнішими, адже загострення конкурентної боротьби та зниження загального рівня дохідності спонукає банки до пошуків нових прийомів заохочення клієнтів.

Обсяги залучення заощаджень в банківську систему суттєво залежать від цінової політики банків, основним інструментом якої є депозитна ставка. Банки встановлюють диференційовані ставки залежно від виду депозитного рахунка, строку розміщення коштів на депозиті та суми вкладу. Ціноутворення за депозитними зобов'язаннями банку базується на аналізі співвідношення між депозитною ставкою, яка відображає ринкову вартість залучення коштів, і витратами банку з обслуговування кожного виду депозитних рахунків.

Якщо операційні витрати банку за рахунком значні, наприклад, для розрахункових рахунків клієнтів, то ставка буде низькою, або взагалі відсотки не виплачуватимуться. Іноді банк покриття витрат з обслуговування депозиту перекладає на клієнта, стягуючи фіксовану комісійну винагороду чи встановлюючи вартість проведення кожної операції за рахунком, і одночасно виплачує відсотки за залишком коштів на клієнтському рахунку [33, с. 81].

На рівень депозитної ставки впливає багато чинників, і зокрема такі, як попит і пропонування грошових коштів на ринку, попит на кредити, норми обов'язкових резервів за зобов'язаннями банку, обов'язкові вимоги НБУ щодо співвідношення вкладів фізичних осіб та регулятивного капіталу банку, структура й умови вкладу, правила обліку й оподаткування доходів, завищений рівень відсоткових ставок інсайдерам банку, рівень конкуренції, демпінгова політика окремих банків, які тільки виходять на ринок і прагнуть за будь-яку ціну завоювати свою нішу, необґрунтовано підвищуючи депозитні ставки.

Визначаючи рівень депозитної ставки менеджменту, банку слід пам'ятати, що ціна ресурсів трансформується в ціну кредиту, яка, своєю чергою, відображається в цінах на товари і послуги, кінцевим споживачем

котрих залишається населення. Тож необґрунтоване завищення депозитних ставок має негативні наслідки для всього суспільства. Використання наукових підходів до визначення базового рівня відсоткових ставок дозволяє комерційним банкам проводити зважену цінову політику у сфері залучення коштів.

В основу формування депозитних ставок покладено визначення базової ринкової ставки, яка показує той мінімальний рівень дохідності, що задовольнить інвестора у разі вкладення власних коштів у банк. Взаємозв'язок між номінальною і реальною відсотковими ставками та рівнем очікуваної інфляції вперше дослідив американський економіст І. Фішер у книзі «Теорія процента» на початку ХХ ст. [35, с. 14].

Рівняння Фішера показує, що номінальна відсоткова ставка дорівнює реальній відсотковій ставці такого самого терміну плюс очікувані зміни рівня цін за той самий період (тобто очікуваний темп інфляції) [35, с. 15].

Отже, на рівень базової депозитної ставки впливають такі основні чинники:

- реальні темпи економічного росту в країні;
- очікуваний рівень інфляції протягом періоду вкладання коштів;
- ризик неповернення коштів, пов'язаний з конкретною банківською установою.

За своїм економічним змістом відсоткова ставка — це ринкова ціна (вартість) грошей, яка відображає альтернативні варіанти їх розміщення та ризику. Депозитна ставка є платою власникові тимчасово вільних грошових коштів за їх використання впродовж певного періоду часу, і має компенсувати упущені можливості за інших напрямів їх розміщення.

Визначаючи депозитну ставку, банк повинен урахувати те, що власник грошових заощаджень розглядає різні варіанти вкладення коштів: підприємницьку діяльність, купівлю реальних активів (золото, будівлі, автомобілі тощо), придбання цінних паперів, надання позик. Під час вибору

одного з варіантів інвестор прагне компенсувати втрачені можливості одержання доходу, які передбачалися в інших варіантах.

Щоб зацікавити вкладника у розміщенні грошей в банку і змусити відмовитися від інших варіантів, банківські установи мають компенсувати йому середній рівень дохідності в економіці країни. Вважається, що цей рівень майже дорівнює реальним темпам економічного росту за певний період часу, який відбиває дійсне економічне зростання на протигагу інфляційному росту цін на товари та послуги. В такий спосіб визначається початкова, або основна, вартість позичених коштів, відома як реальна відсоткова ставка.

За підрахунками економістів, реальні темпи росту для стабільних економік перебувають у межах 2,5-4 %. Вищі темпи економічного росту можуть бути досягнуті деякими економіками на певних етапах розвитку, але періоди такого інтенсивного підйому, як правило, нетривалі.

Реальна відсоткова ставка для будь-яких вкладень — це ставка на майбутній період, і в момент інвестування вона невідома. Отже, розрахунки відсоткових ставок за депозитом ґрунтуються на оцінці чи прогнозі рівня реального економічного росту, який очікується протягом періоду вкладення коштів.

Розрахунки виконуються за формулою визначення майбутньої вартості грошей (FV) [6, с. 128]:

$$FV = PV \left[1 + \frac{r}{100} \right]^n, \quad (1.1)$$

де PV — теперішня вартість інвестиції;

r — відсоткова ставка (річна, %);

n — кількість періодів вкладення коштів (роки).

Наступна проблема, з якою стикається інвестор, — це втрата купівельної спроможності грошових коштів упродовж періоду вкладення унаслідок інфляційних процесів. Якщо гроші після повернення будуть частково

знецінюватися, то інвестор з кожним новим вкладенням одержуватиме дедалі меншу реальну суму коштів і зрештою їх втратить. Тож у процесі визначення базової депозитної ставки необхідно враховувати також очікувані темпи інфляції. Втрата купівельної спроможності грошей стосується не лише основної суми інвестицій, а й процентних виплат за реальною ставкою. Тому на очікувані темпи інфляції необхідно скоригувати як основну суму, так і виплати за реальною ставкою. Розрахунки виконують за формулою (1.1).

Рівень відсоткової ставки з урахуванням темпів економічного росту та інфляції називається номінальною безризиковою ставкою. Номінальну безризикову ставку знаходять за формулою [6, с. 129]:

$$r = \left[\left(\frac{FV}{PV} \right)^{\frac{1}{n}} - 1 \right] \cdot 100. \quad (1.2)$$

Довіряючи свої заощадження тому чи іншому банкові, інвестор бере на себе певний ризик, що відображає ймовірність неповернення грошей. Рівень ризику неповернення коштів визначається статистичними методами та показує кількість вкладень, які не буде вчасно (або взагалі) повернуто в розрахунку на кожну сотню зроблених інвестицій.

З огляду на ризик неповернення коштів інвестор змушений підвищити вимоги до рівня дохідності тих вкладень, які повернуться вчасно і з виплатою процентів, а також компенсувати втрати від інфляції та альтернативного розміщення коштів. Премія за ризик може включати компенсацію інших видів ризику, наприклад ризик підвищення відсоткової ставки протягом періоду вкладення.

У практичній діяльності банки не завжди мають змогу скористатися розглянутим методом визначення депозитної ставки, оскільки для одержання достовірних результатів необхідна інформація про прогнозні значення темпів економічного росту й інфляції. На рівні окремого банку розрахунок цих макроекономічних показників ускладнюється.

За умов нестабільного економічного розвитку передбачити рівень інфляції, визначити ризик банківської установи, а також — прогнозувати темпи росту досить складно. Тому вітчизняні банки, встановлюючи депозитну ставку, орієнтуються на рівень облікової ставки НБУ та пропонують клієнтам плаваючу ставку, що переглядається в разі зміни облікової ставки. Несприятливі економічні процеси змусили банки перейти до короткострокового залучення коштів, коли депозити приймаються на такий період часу, у межах якого темпи інфляції більш чи менш точно можуть бути передбачені. Використання облікової ставки НБУ як орієнтиру щодо пропозиції ставок за депозитними рахунками цілком обґрунтоване, оскільки в обліковій ставці очікуваний рівень інфляції вже врахований, а в Україні саме інфляція є суттєвим чинником, що впливає на рівень банківських ставок [7, с. 4].

Депозитна ставка банку здебільшого трохи нижча за облікову, хоча іноді такі чинники, як попит і пропонування грошових коштів на ринку та конкурентні позиції банку приводять до суттєвих відхилень від цього правила. Наприклад, з огляду на історичні обставини «Ощадбанк» є монополістом у сфері здійснення операцій з вкладами населення, а широка мережа ощадних кас (у більшості населених пунктів це єдині банківські установи) дає змогу залучати значні обсяги ресурсів без конкуренції під найнижчу ставку.

Необхідно визнати, що з «Ощадбанком» пов'язується найнижчий рівень ризику, оскільки це один із двох державних банків. Завдяки цьому вдається істотно знизити базову ставку залучення коштів за умов високої ймовірності банкрутства новостворених банків.

Банки, які не мають на ринку репутації надійних та стабільних установ, змушені для залучення клієнтів пропонувати високі депозитні ставки. У такому разі менеджмент банку повинен точно знати напрями та обсяги можливого розміщення ресурсів та їх дохідність.

Значне підвищення депозитної ставки за браком високодохідних напрямів розміщення залучених ресурсів може призвести до появи від'ємного спреду, а отже, збиткової діяльності банку.

Одним із факторів стабілізації банківської діяльності є система страхування депозитів, існування якої на рівні держави дозволяє банкам знизити премію за ризик як однієї зі складових базової депозитної ставки. У багатьох розвинутих країнах створено державну систему страхування депозитів, яка передбачає компенсацію певної суми депозитного вкладу власникові в разі банкрутства банку. Так, у США вкладник має право на відшкодування фактичної суми депозиту на момент банкрутства банку в межах 100 тис. дол. Виплати здійснюються із загального фонду страхування депозитів, який формується з відрахувань кожного банку залежно від обсягів депозитної бази.

Малий та середній бізнес відіграє ряд важливих економічних і соціальних функцій, найважливішими з них є такі: малий та середній бізнес виробляє значну частку валового внутрішнього продукту і сприяє зайнятості населення; є засобом реалізації нових ідей, ініціативи й особистого матеріального благополуччя. Підприємства малого та середнього бізнесу з їхнім безпосереднім контактом зі споживачем мають можливість оперативно реагувати на потреби ринку і забезпечувати формування конкурентного середовища; розвиток малого та середнього бізнесу підвищує політичну стабільність, формує міцний середній клас суспільства. Отже, малий та середній бізнес є змістовною частиною економіки, на яку не можуть не зважати регулюючі економічні відносини у країні. Саме бурхливий розвиток малих та середніх компаній, орієнтованих на високотехнологічну діяльність, сприяв розвитку економік ЄС та США наприкінці минулого століття.

Потрібно зазначити, що малі підприємства мають ряд істотних переваг над великими. Вони без особливих труднощів успішно можуть функціонувати як у великих, так і в малих містах, навіть у селах. Малим підприємствам притаманні більш висока маневреність виробництва, здатність до швидкого перепрофілювання діяльності, зміни асортименту продукції, впровадження нової техніки та нових технологій, готовність до виправданого підприємницького ризику. Розвиток мережі малих підприємств дозволяє

наблизити сферу виробництва до споживача, підвищити ефективність використання місцевих сировинних та трудових ресурсів.

Критичний аналіз праць вчених, які присвячено оцінці проблем, що перешкоджають розвитку малого та середнього бізнесу в Україні, дозволяє визначити, що однією з основних проблем є недостатність фінансування. Ця проблема є актуальною не тільки в Україні, а й у решті країн світу, зокрема й в економічно розвинених. Для її розв'язання держави забезпечують сприятливі законодавчі умови щодо створення відповідної фінансової інфраструктури, але на жаль, в Україні рівень її розвитку є невисоким (це стосується як організаційного, так і функціонального аспектів її роботи).

Міжнародною фінансовою корпорацією було проведено опитування підприємців, які визначили головні фактори активізації та розвитку діяльності підприємств малого і середнього бізнесу в Україні, з них:

- високі ставки податку (на думку 83% опитаних);
- велика кількість податків (68%);
- низький попит на продукцію (46%);
- часті зміни у формах звітності (39%);
- велика кількість ліцензованих видів діяльності (38%);
- перевірки державними органами (38%);
- складність отримання кредиту (36%) [23].

Аналіз результатів опитування дозволяє дійти висновку, що основними проблемами, які перешкоджають розвитку малого та середнього бізнесу в Україні, є проблеми високих податків, їх великої кількості та складність отримання банківських позичок. Отримані відповіді підприємців можна розподілити на дві групи: фіскальні та фінансово-кредитні.

Фіскальні – пов'язані із податковим навантаженням. Фінансово-кредитні – із залученням зовнішніх фінансових ресурсів для розвитку. Розв'язання і першої, і другої групи перерахованих проблем є принципово важливими для подальшого розвитку малого та середнього бізнесу в Україні. Завданням авторського дослідження є аналіз впливу банківської системи України на

розвиток малого та середнього бізнесу, тобто розкриття проблем забезпечення їх розвитку кредитними ресурсами банків.

Ефективна діяльність малого підприємництва, забезпечення стабільного зростання, підвищення рентабельності і конкурентоспроможності в умовах становлення ринкової економіки значною мірою визначаються обсягами кредитування цього сектора для підтримання та розвитку бізнесу.

Кредитування сфери малого бізнесу є перевіреним ефективним методом економічного розвитку, який охоплює велику кількість малих підприємств у розвинутих країнах світу й може виконувати щонайменше два завдання: створення і стимулювання розвитку малих підприємств.

Необхідно відмітити, що в докризовий період сформувалася тенденція збільшення обсягів кредитування малого та середнього бізнесу. Банкам, які наголошували на кредитуванні дрібних підприємців, вдалося збільшити кредитні портфелі з малого бізнесу у 1,5–3 рази. Крім того, в цей період в Україні почали використовувати такий інструмент фінансового сприяння розвитку малого та середнього бізнесу, як часткова компенсація ставок за кредитами банків, що спрямовуються на інвестиційну діяльність.

Негативний вплив світової економічної кризи на розвиток економіки України та її важливого сектору – банківського, призвів до скорочення обсягів фінансової підтримки розвитку діяльності підприємств малого та середнього бізнесу як державою, так і національною банківською системою.

В результаті, діяльність багатьох підприємств малого та середнього бізнесу значно погіршилася, що підтверджують дані табл. 1.1.

З даних наведеної таблиці видно, що за період з 2011 по 2015 рр. найбільших збитків отримали малі підприємства, які працюють у промисловості, торгівлі та роздрібній торгівлі. Малі підприємства сільського господарства та ті, що займаються фінансовою діяльністю за цей період отримали прибуток. В цілому, тільки у 2012 та 2013 рр. діяльність малих підприємств зазнала збитків 37,5 та 21,2 млрд. грн. відповідно.

Фінансові результати діяльності малих підприємств за видами
промислової діяльності, млн. грн.

Роки	2011	2012	2013	2014
Усього, у тому числі:	5699,1	-37482,2	-21209,9	1148,8
сільське господарство, мисливство, лісове господарство	976,2	573,4	568,6	3046,2
промисловість	105,8	-2248,1	-1631,8	-1694,0
торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	1404,6	-11219,3	-6648,7	6177,4
роздрібна торгівля, ремонт побутових виробів та предметів особистого вжитку	-112,7	-428,7	-478,2	-982,8
фінансова діяльність	4603,8	656,3	4424,7	8245,1

Для активізації процесів фінансування діяльності малих та середніх підприємств корисним є вивчення досвіду зарубіжних країн.

У США на 10 000 осіб припадає в середньому 742 малих підприємства. Якщо аналізувати досвід США в галузі мікrokредитування, то він дає змогу оцінити і переглянути деякі моменти у даній сфері. Малі форми підприємництва мають можливість оперативно відгукуватися на щонайменші зміни попиту. Малий бізнес здатний повніше враховувати місцеві особливості, традиції населення певного регіону. Саме тому доцільно було б розробляти програми мікrokредитування окремо для кожного регіону України, враховуючи його специфіку і умови розвитку. Важливу роль відіграє і підготовка потенційних позичальників до процесу отримання кредитів шляхом роз'яснення деяких моментів та моральної підготовки, підвищення довіри вигідними умовами кредитування.

У Німеччині застосовується система пільгового кредитування при освоєнні високотехнологічних виробництв, створенні малих приватних підприємств. Пільгові умови - плата за користування кредитними ресурсами, як правило, не перевищує 6% річних, а термін надання позики – 10–15 років.

Заслуговує на увагу програма, спрямована на фінансову підтримку малого бізнесу на початковому етапі його діяльності. Строк кредиту не може перевищувати 10 років, причому впродовж перших двох років позичальник звільняється від погашення основної суми кредиту. Процентна ставка визначається під час підписання кредитної угоди і є фіксованою впродовж усього терміну позики. Одна з основних переваг для позичальників – можливість одержати кредит при недостатньому розмірі його забезпечення. Що ж до банків, то для них передбачено обов'язкове «звільнення від відповідальності у розмірі 80%».

В Італії практикують надання пільгових довгострокових позик, наприклад, під 3–5% річних за ринкової процентної ставки близько 15%. Підприємства можуть отримати додаткову пільгу в 20–30% компенсації вартості позики при довгостроковому поверненні кредиту.

Враховуючи досвід зарубіжних країн, один із чинників зростання масштабів мікrokредитування в Україні, на думку автора, можливий також при підвищенні рівня пропозиції мікrokредитних послуг.

Сьогодні для вітчизняної банківської системи характерний ще надто обмежений асортимент банківських кредитних послуг. Він значно менший, ніж у розвинених ринкових країнах. Пропозиція послуг мікrokредитування може бути істотно збільшена при взаємодії банків у сфері кредитування суб'єктів малого бізнесу з небанківськими фінансовими організаціями. Привабливість такого альянсу для банку обумовлена можливостями невисоких витрат на створення спеціальної інфраструктури для фінансових операцій і невисоких ризиків для репутації банків. Слід зауважити, що при кредитуванні бізнесу банкіри не покладаються на скоринг (автоматизоване визначення кредитоспроможності позичальника). Скорингові технології, які дозволяють приймати рішення за один день безпосередньо у відділенні, використовує лише УкрСиббанк, до того ж лише у випадку кредитування під заставу.

Крім того, світовий досвід свідчить, що банківський сектор, що складається з двох ланок – центрального банку і банків, не в змозі забезпечити

середньострокового і довгострокового кредитування малих і середніх клієнтів. Для цього необхідно між цими двома рівнями побудувати певний буфер–банк другого рівня, спеціальну кредитну установу, яка за рахунок державних коштів здійснюватиме режим кредитування з метою сприяння розвитку, а не отримання комерційного прибутку. І робитиме це шляхом рефінансування комерційних банків, не створюючи їм конкуренції, а навпаки, підтримуючи їх фінансову базу.

У світовій практиці вагомим джерелом для започаткування та розвитку малого та середнього бізнесу є ресурси різноманітних фондів та організацій, що займаються грантовим фінансуванням. Важливою умовою при цьому є виконання вимог цих установ щодо цільової спрямованості та використання отриманих коштів. Відповідно, малий та середній бізнес повинен працювати над тими проектами, які вигідні Фондам та ділитись чи віддавати результати проведених розробок.

На жаль, в Україні дуже слабо розвинено таке джерело залучення малим та середнім бізнесом ресурсів для розвитку, як фондовий ринок. Саме це джерело стало основою розвитку невеликих високотехнологічних компаній у Сполучених штатах та ЄС. На противагу, підприємства малого та середнього бізнесу широко використовують таке джерело фінансових ресурсів, як приватні запозичення. Воно не вимагає додаткових витрат на оформлення зобов'язань, характеризується низьким рівнем трансакційних витрат, зважаючи на особисте знайомство кредитора та позичальника. Його ж недоліками є: висока вартість (до 50 % на рік), правова незахищеність позичальника, що подекуди компенсується відповідними незаконними діями до неспроможних повернути борг позичальників, та короткими строками позичок. Відтак для фінансування інноваційно-інвестиційних проектів підприємств малого та середнього бізнесу зазначене джерело ресурсів фактично не підходить.

Проведенні дослідження у сфері малого підприємництва показали, що США, Німеччина, Австрія, Велика Британія та інші країни з розвинутими ринковими відносинами мають вагомі позиції щодо вирішення проблеми

фінансового забезпечення розвитку підприємств малого і середнього бізнесу банківськими позичками. Особливої уваги заслуговує американський досвід щодо організації роботи з фінансування стартових малих підприємств, адже саме на стадії становлення нового підприємства питання фінансування є найактуальнішими. Суттєво також зазначити, що у США урядом розробляється ціла низка програм підтримки та сприяння розвитку сфери малого і середнього бізнесу. Це програми для фінансування сезонних та короткотермінових потреб малого бізнесу; довгострокового фінансування зі сталою процентною ставкою для придбання нерухомості та обладнання з метою розширення і модернізації виробничих процесів; фінансування випуску конкурентоспроможної продукції та продукції на експорт, а також розвиток виробництва, яке знижує імпорتنі поставки; програми стимулювання розвитку слаборозвинутих сільських і внутріміських територіальних громад за рахунок мікрокредитів та технічної допомоги.

В Україні наукові дослідження у сфері національної економіки можуть ґрунтуватися на німецькому та австрійському досвідах, які ґрунтуються на державному сприянні розвитку малого і середнього бізнесу. Зазначимо, що протягом останніх років в Австрії та Німеччині система мікрокредитування малих підприємницьких структур переорієнтована на розвиток науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт з метою посилення конкурентоспроможності промисловості на світовому ринку.

Використовуючи зарубіжний досвід мікрокредитування малого і середнього бізнесу в Україні слід здійснювати такі заходи:

- створювати в Україні окремі неприбуткові мікрофінансові установи, які б були наділені правами кредитування підприємств малого і середнього бізнесу;

- створювати в банківських установах відповідні структурні підрозділи або невеликі сектори, які б займалися лише вивченням попиту на мікрокредити та вивчали б історію діяльності малих підприємств;

- більш активно фінансувати підприємства малого і середнього бізнесу, які застосовують енергозберігаючі технології;
- запроваджувати систему гарантування мікrokредитів з боку місцевої влади або ж різного роду фондів;
- сприяти більш ефективному кредитуванню малих підприємницьких структур, які експортують продукцію або ж випускають таку, яка зменшує обсяги імпорту;
- розробляти загальнодержавні та регіональні програми щодо мікrokредитування малого і середнього бізнесу небанківською системою;
- поширити систему підготовки та підвищення кваліфікації підприємців, особливо в питаннях мікrokредитування малих підприємств.

1.2. Аналіз сучасного стану залучення вкладів населення в Україні

В умовах необхідності пропорційного розвитку економіки України важливого значення набуває проблема фінансового забезпечення діяльності малого та середнього бізнесу, фінансові ресурси яких є доволі обмеженими. Одним з важливих джерел фінансування розвитку малого підприємництва є позички вітчизняної банківської системи.

Необхідно визначити, що в сучасних умовах пошуку ефективних напрямів підвищення рівня конкурентоспроможності національної економіки важливого значення набуває активізація функціонування малого підприємництва, яка суттєво впливає на розвиток різних галузей економіки. Успішність діяльності малих підприємств останнім часом дедалі тісніше ставиться у залежність від ступеня залучення кредитних ресурсів банківських установ до системи фінансового забезпечення відтворювальних процесів. Таким чином, банки стають одними із учасників фінансування розвитку малого та середнього бізнесу, забезпечуючи не тільки його фінансування, а й зв'язок

між всіма учасниками – державою, інвестиційними фондами, великими підприємствами та споживачами продукції.

Як свідчить міжнародна банківська практика одним з найбільш надійних джерел ресурсів для банку, які використовуються для інвестицій, є строкові вклади клієнтів, тобто кошти фізичних та юридичних осіб, частка яких у загальній сумі зобов'язань перевищувала 80 %. При цьому зобов'язання банків становлять 184,2 млрд. грн., в т.ч. кошти суб'єктів господарювання – 77,5 млрд. грн., вклади фізичних осіб – 106,7 млрд. грн. [9, с.188].

На підставі аналізу і систематизації статистичної інформації можна виокремити декілька основних етапів, що визначають специфіку формування заощаджень та їх вплив на особливості розвитку сучасної банківської системи України:

Перший етап, який охоплює 1990-95 рр., можна охарактеризувати як глобальне знецінення заощаджень населення внаслідок гіперінфляційних процесів у економіці України, відсутність та припинення заощадження коштів у значної частини громадян. У цей період значна частина заощаджень відкладалася населенням у формі готівки в національній та іноземній валютах (80-95 %).

Другий етап (1996-99рр.)- це етап нестабільності формування заощаджень за умов обмеженої інфляції та подальшого економічного спаду і нестабільності курсу гривні до іноземних валют. У цей час (після грошової реформи) вперше заощадження населення в банківській системі почали реально зростати. Так, за 1996-97 рр. заощадження в реальному обчисленні зросли у 2,5 раза [9, с. 189]. До цього часу гіперінфляційні процеси, загальне зниження доходів населення та їх диференціація, низький рівень довіри до національної валюти та банківської системи стримували процес формування заощаджень населення.

Для третього етапу, який почався з 2000 р. і триває до сьогодні, характерні позитивні тенденції зростання заощаджень на тлі макроекономічної, фінансової та валютної стабілізації. У 2000-2001 рр. уперше за часи незалежності спостерігалось зниження запасу валютних коштів на руках у

населення, зумовлене переведенням частини валютних заощаджень у національну валюту і, як наслідок, перевищення вкладів у національній валюті над вкладами в іноземних валютах, що свідчить про поступове повернення довіри до національних грошей. У цей же період відбувалося прискорене зростання строкових вкладів фізичних осіб як в національній, так і іноземній валютах та зменшення у 1998-2004 рр. частки короткострокових та зростання частки довгострокових депозитів. Така ситуація є сприятливою для банків, оскільки ці кошти вони можуть використовувати протягом тривалого періоду часу як інвестиційні ресурси.

Тенденція нарощування темпів довгострокових депозитів свідчить про зростання довіри населення до банків. Крім цього, у цей же період відбувалось зростання валового внутрішнього продукту та промислового виробництва, що позитивно вплинуло на зростання грошових доходів населення і, відповідно, на зростання їх заощаджень у банківській системі. Про те, що банківська система змогла частково повернути втрачену довіру до банків свідчить і зростання вкладення коштів населення на строкові рахунки, які у 2000-2006 рр. почали відчутно перевищувати обсяги вкладів до запитання. Для банків залучення саме строкових вкладів є більш вигідним, оскільки вони виступають тими ресурсами, якими банки можуть користуватися упродовж тривалого періоду і використовувати їх для інвестицій.

Слід зазначити, що на розвиток вітчизняного банківського сектору значно вплинула глобальна фінансова криза. Її наслідки полягали в погіршенні ліквідності, прибутковості та якості активів більшості українських банків. У результаті цього знизився ступінь довіри вкладників до цих установ, розпочався масовий відтік коштів з депозитних рахунків і банкам потрібно було в таких умовах формувати свою ресурсну базу. Все це безпосередньо вплинуло на зміни як у депозитній політиці банків, так і на банківську політику в цілому.

Проаналізуємо динаміку основних складових ресурсної бази банків, що склалася в останні роки (табл. 1.2).

Аналіз складу, структури та динаміки ресурсної бази банків України за
2013-2015 рр.

Показники	За станом на 01.01:			Зміни за період 2013-2015 рр.	
	2013	2014	2015	млн. грн.	Т зр., %
Власний капітал, млн. грн.	115175	137725	155487	40312	135
у % до підсумку	13,08	14,62	14,75	1,66	X
Зобов'язання банків, млн. грн.	765127	804363	898793	133666	117,47
у % до підсумку	86,92	85,38	85,25	-1,66	X
кошти суб'єктів господарювання, млн. грн.	115204	144038	186213	71009	161,64
у % до підсумку	15,06	17,91	20,72	5,66	X
кошти фізичних осіб, млн. грн.	210006	270733	306205	96199	145,81
у % до підсумку	27,45	33,66	34,07	6,62	X
міжбанківські кредити і депозити, млн. грн.	241952	249519	166500	-75452	68,82
у % до підсумку	31,62	31,02	18,52	-13,1	X
Усього пасивів, млн. грн.	880302	942088	1054280	173978	119,76

Як видно з табл. 1.2 зростання ресурсної бази було обумовлено стрімким зростанням зобов'язань. Тобто банки підвищують здатність залучати кошти населення і суб'єктів господарювання, що дає можливість збільшити обсяги активних операцій і прибутку.

З метою формування певних рекомендацій щодо збільшення ресурсної бази банків за рахунок депозитних ресурсів необхідно проаналізувати стан депозитних ресурсів на фінансовому ринку України (рис. 1.2).

Обсяг залучених вітчизняними банками депозитів станом на 01.01.2017 року склав 248494 млн. грн., у тому числі: обсяг строкових коштів юридичних осіб - 73352 млн. грн., та обсяг строкових коштів фізичних осіб - 175142 млн. грн. За результатами 2015 року обсяги депозитів як юридичних так і фізичних осіб зменшилися, а саме, на 22841 млн. грн. та на 19941 млн. грн. відповідно, таке зменшення характеризується підвищенням недовіри до банківської системи боку населення, у зв'язку з пануванням кризових явищ в економіці.

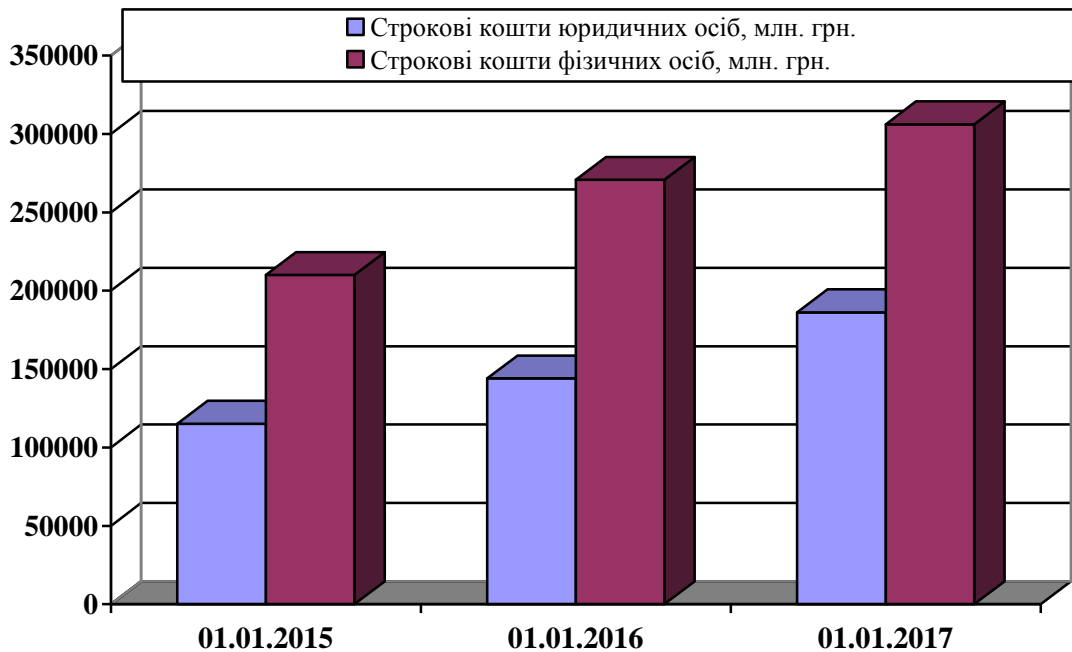

Рис. 1.2. Обсяг депозитів, залучених банками України в млн. грн.

За підсумками 2015 року продовжувався спад обсягів залучених коштів юридичними особами, який становив 50511 млн. грн., але вже за результатами 2016 року прослідковується тенденція до збільшення обсяг депозитів склав 55276 млн. грн. Станом на 01.01.2017 року відбулося значне зростання обсягу депозитів фізичних осіб на 31488 млн. грн. Обсяг депозитів фізичних осіб у банках України за підсумками 2016 року збільшився на 60,6 млрд. гривень, або майже на третину (28,8%), і станом на 1 січня 2017 року склав 270,7 млрд. гривень [26].

Аналіз обсягу депозитів фізичних осіб, показав, що 2016 рік характеризується зростанням депозитів (як і їх сукупного обсягу) в 2015 році їх обсяг скоротився, це як, вже було зазначено пов'язано зі зменшенням довіри населення у зв'язку з фінансовою кризою.

Тенденція нарощування темпів довгострокових депозитів свідчить про зростання довіри населення до банків. Крім цього, у цей же період відбувалось зростання валового внутрішнього продукту та промислового виробництва, що позитивно вплинуло на зростання грошових доходів населення і, відповідно, на зростання їх заощаджень у банківській системі. Про те, що банківська система

змогла частково повернути втрачену довіру до банків свідчить і зростання вкладення коштів населення на строкові рахунки почали відчутно перевищувати обсяги вкладів до запитання. Для банків залучення саме строкових вкладів є більш вигідним, оскільки вони виступають тими ресурсами, якими банки можуть користуватися упродовж тривалого періоду і використовувати їх для інвестицій.

Для того, щоб підвищити довіру до банківської системи необхідно [23, с. 27]:

стабілізувати та поліпшити політичну ситуацію в країні;

ефективно використовувати можливості держави щодо рекапіталізації проблемних банків;

створити достовірний об'єктивний централізований інформаційний ресурс, в якому буде постійно оновлена інформація про реальний стан справ в економіці України та її галузях;

відновити довіру населення до національної грошової одиниці України - гривні стабілізувавши її курс;

банкам зосередитися на своєму іміджі в суспільстві, адже репутаційний ризик у даний час є найбільш загрозливим, а репутацію банку створює його персонал;

вжити заходів щодо поліпшення якості банківського капіталу;

знизити рівень проблемних активів;

Аналізуючи вітчизняний депозитний ринок, можна прослідкувати основні причини, які впливали на формування депозитної політики банків. В умовах кризи паніка клієнтів є деструктивним фактором, який серйозно погіршує ситуацію. Зважаючи на масові заяви і експертів, і політиків про можливе скоре банкрутство багатьох банків і враховуючи економічне підґрунтя й реальність кризи у всьому світі, виникає паніка серед клієнтів в Україні, яка є повністю обґрунтована. Так, масовий відтік депозитів та недовіра до банківського сектору сприяли тому, що за півроку банківська система за офіційними даними

втратила гривневих і валютних депозитів на суму приблизно 68 млрд. грн. з них 28,1 млрд. грн. і 38 млрд. дол. відповідно [23, с. 27].

Таким чином, можна спрогнозувати, що й надалі відбуватиметься приріст вкладів населення у банківській системі України, адже коливання обсягів заощаджень населення на банківських рахунках відображають зміни, що відбуваються в економіці країни: зміну демографічної ситуації, політики доходів та цін, особливості розвитку і задоволення потреб соціальної структури населення тощо. Очевидно, що з розвитком банківської системи України виникатимуть нові форми і види депозитних рахунків, якось: різноманітні ощадні сертифікати, спільні рахунки, накопичувальні пенсійні рахунки, інвестиційні рахунки тощо. Важливим чинником залучення заощаджень населення у банківські установи є розвиток карткового бізнесу, а також зростання ролі операцій з купівлі і заощадження коштів у дорогоцінних металах, що поступово стають альтернативою банківським вкладам.

Вплив заощаджень населення на процеси, що відбуваються в економіці країни, має багатогранний характер.

По-перше, грошові доходи населення у формі депозитних вкладів виступають джерелами ресурсів кредитних організацій, потрібних для їх діяльності на фондовому і кредитному ринках.

По-друге, впливають на процеси, що відбуваються на валютному, товарному ринках і ринках нерухомості та ін.

По-третє, вони відіграють особливу роль в утворенні інвестицій в економіці. Бути інвестиціями - одна з важливих функцій грошових заощаджень населення.

Одним із факторів стабілізації банківської діяльності є система страхування депозитів, існування якої на рівні держави дозволяє банкам знизити премію за ризик як однієї зі складових базової депозитної ставки. У багатьох розвинутих країнах створено державну систему страхування депозитів, яка передбачає компенсацію певної суми депозитного вкладу власникові в разі банкрутства банку. На розвиток вітчизняного банківського

сектору значно вплинула глобальна фінансова криза. Її наслідки полягали в погіршенні ліквідності, прибутковості та якості активів більшості українських банків. Що з розвитком банківської системи України виникатимуть нові форми і види депозитних рахунків, якось: різноманітні ощадні сертифікати, спільні рахунки, накопичувальні пенсійні рахунки, інвестиційні рахунки тощо. Важливим чинником залучення заощаджень населення у банківські установи є розвиток карткового бізнесу, а також зростання ролі операцій з купівлі і заощадження коштів у дорогоцінних металах, що поступово стають альтернативою банківським вкладам.

1.3. Сутність мікрокредитування і його значення в розвитку малого бізнесу

Аналізуючи та оцінюючи ситуацію України в контексті глобальних перетворень, які відбуваються у світі, доцільно відзначити, що в сучасній економіці спостерігалось стабільне та поступове зростання, при цьому важливу роль у процесі економічного розвитку країни відіграв малий бізнес, який вирішує ряд соціально-економічних завдань:

- за рахунок вузької спеціалізації легко вдосконалює технології при дрібносерійному виробництві;
- стимулює розвиток економічної конкуренції;
- займає нішу потреб суспільства, з якою не вигідно працювати великим підприємствам;
- забезпечує додаткові робочі місця;
- збільшує ринкові пропозиції;
- розширює географію товаровиробництва.

Проте актуальними залишаються невирішені проблеми для малого бізнесу, а саме:

- потреба у фінансових ресурсах для започаткування власної справи;

- регулярна потреба в малих кредитах для поповнення оборотних коштів;
- необхідність у довгострокових кредитах на закупівлю виробничих фондів, нерухомості тощо.

У зв'язку з цим особливої уваги в ринкових умовах господарювання заслуговує дослідження, пов'язане з ефективною фінансовою підтримкою малого бізнесу банківським сектором економіки. Саме через мікрокредитування банківська система зможе долучитися до сприяння його розвитку.

Вперше концепція мікрокредитування була розроблена і використана професором економіки Муххамедом Юнусом в 1974 р., який для підтримки працездатного населення Бангладеш почав видавати дрібні позики (до 100 дол. США) на поточні потреби їхнього бізнесу за рахунок власних коштів. Згодом в 1976 р. ним був заснований Grameen Bank («Селянський банк»), який активно займається мікрокредитуванням і в наш час. Концепція мікрокредитування, за яку Муххамед Юнус отримав у 1996 р. Нобелівську премію миру, успішно реалізується у більш ніж 100 країнах.

Аналітичний огляд вітчизняної і зарубіжної літератури з питань визначення сутності мікрокредитування дозволяє виділити важливі ознаки цієї категорії. У наукових працях О.І. Барановського, О.В. Васюренка, М.Ю. Ведмідя, Р. Могильницького та інших аналізу поняття «мікрокредитування» приділена недостатня увага. Немає також єдиного підходу щодо визначення його економічної сутності. Автори тлумачать мікрокредитування як один із різновидів банківського кредитування, проте не дають йому конкретного визначення. Це пояснюється особливостями економічних відносин, що виникають з цього приводу.

У матеріалах глобального Саміту з мікрокредитування у 1997 р. зазначено, що мікрокредитування - це програма надання малих позик для незаможних

людей з метою реалізації їхніх власних проектів, які приносять доходи, що дає їм можливість дбати про себе та свої сім'ї [7].

Найбільш широко описує особливості мікрокредитування О. Барановський. В його монографії мікрокредитування трактується як специфічна форма кредитування суб'єктів малого підприємництва. Мікрокредит обмежений у розмірах, надається на термін від кількох місяців до 5 років, може виділятися навіть тим підприємцям, які не мають кредитної історії. Звідси кожен банк на свій розсуд розробляє стратегію розвитку мікрокредитування.

За трактуванням З. Варналія, мікрокредитування - це специфічна форма (різновид) кредитування суб'єктів малого підприємництва, особливість якого полягає в обмеженні суми кредиту, терміну його надання й спрямуванні кредитних коштів лише на цілі підприємницької діяльності, яка має бути розпочата на момент звернення позичальника за кредитом.

О. Васюренко вважає мікрокредитування - однією з важливих соціальних програм, спрямовану на підтримку малого бізнесу.

За визначенням М. Ведмеда, мікрокредитування - використовується як стратегія економічного розвитку, спрямована на фінансування найдрібніших підприємств, стимулює діяльність, спрямовану на отримання прибутку, допомогу підприємцям у стабілізації наявних джерел прибутку та сприяє перетворенню мікропідприємств у малі та середні підприємства [5].

Огляд різних точок зору науковців щодо визначення поняття «мікрокредитування» наведено у табл. 1.3.

Як бачимо, відносна новизна є у кожного з авторів, тобто, кожен з них має власний підхід щодо визначення процесу мікрокредитування. Аналіз наведених вище визначень щодо поняття «мікрокредитування» різними науковцями свідчить, що вони акцентують увагу на його ролі та значенні для розвитку малого бізнесу. Проте звернемо увагу на те, що у наведених тракту-

ваннях відсутні ознаки категоріального значення, хоча наводяться окремі аспекти економічного змісту.

Таблиця 1.3

Узагальнені визначення поняття «мікрокредитування»

Автор	Визначення
Матеріали Глобального саміту з мікрокредитування	Програма надання малих позик для незаможних людей з метою реалізації їхніх власних проєктів, які приносять доходи, що дає їм можливість дбати про себе та свої сім'ї
Барановський О.І.	Специфічна форма кредитування суб'єктів малого підприємництва
Варналій З.	Специфічна форма (різновид) кредитування суб'єктів малого підприємництва, особливість якого полягає в обмеженні суми кредиту, терміну його надання й спрямуванні кредитних коштів лише на цілі підприємницької діяльності, яка має бути розпочата на момент звернення позичальника за кредитом
Васюренко О.В.	Одна з важливих соціальних програм, спрямована на підтримку малого бізнесу
Ведмідь М.Ю.	Стратегія економічного розвитку, спрямована на фінансування найдрібніших підприємств, стимулює діяльність, спрямовану на отримання прибутку, допомогу підприємцям у стабілізації наявних джерел прибутку та сприяє перетворенню мікропідприємств у малі та середні підприємства

В основному погоджуючись з наведеними визначеннями, зазначимо, що, категорія «мікрокредитування» відображає систему фінансових відносин між державою, фінансовими інститутами та малим бізнесом. «Мікрокредитування» - це специфічний вид кредитування суб'єктів малого бізнесу, що характеризується спрощеним порядком видачі та невеликим терміном кредиту, з метою стимулювання розвитку малого підприємництва. Це дозволило виокремити специфічні риси, притаманні процесу мікрокредитування, а саме:

- спосіб підтримки малого бізнесу;
- мікrokредит може бути виданий позичальнику, навіть якщо він не має кредитної історії;

- мікrokредит обмежений у розмірах;
- мікrokредит, як правило, короткостроковий;
- мікrokредит має спрощений порядок видачі кредиту;
- процедура отримання мікrokредиту не вимагає складання бізнес-плану.

Отже, усі ці особливості дають підстави охарактеризувати мікrokредитування як самостійну економічну категорію. Мікrokредитування:

- спрямоване на розширення економічних можливостей малого бізнесу і надання їм доступу до грошових ресурсів;
- характеризується: спрощеним порядком видачі кредиту, необов'язковістю складання бізнес-плану;
- сприяє стимулюванню розвитку малого бізнесу;
- визначає розвиток фінансових відносин між державою, банками та малим бізнесом;
- забезпечує зайнятість і підвищення рівня життя населення;
- формує міцний середній клас суспільства;
- впливає на процес відтворення на всіх фазах виробництва, розподілу, обміну, споживання окремої одиниці малого бізнесу.

Надзвичайно важливим положенням при встановленні цілей мікrokредитування є обов'язкове дотримання основоположних принципів. Оскільки мікrokредит є різновидом класичного банківського кредитування, йому притаманні як класичні принципи, а саме: принцип цільової спрямованості, принцип строковості, принцип забезпеченості, принцип диференційованості, принцип платності, так і особливі принципи, характерні тільки для мікrokредитування: принцип прийнятності позичальників і проектів, принцип ризиковості, принцип взаємовигоди.

Принцип цільової спрямованості - полягає у використанні мікrokредиту лише на визначені в кредитному договорі цілі - на задоволення тимчасової потреби позичальника в додаткових коштах.

Принцип строковості - передбачає повернення мікrokредиту позичальником в заздалегідь обумовлений договором час.

Принцип забезпеченості - передбачає наявність застави майна, майнових прав, гарантій, договору страхування банківського ризику неповернення мікrokредиту.

Принцип диференційованості - означає зважений підхід з боку банку до різних категорій потенційних позичальників.

Принцип платності - означає необхідність не лише прямого повернення отриманого мікrokредиту, а й оплати за його використання.

В умовах фінансової нестабільності економіки, що склалася в Україні, актуальним є інноваційний розвиток теоретико-методологічної бази мікrokредитування малого бізнесу. Одночасно з традиційними варто виокремити принципи, притаманні саме мікrokредитуванню малого бізнесу: принцип ризиковості, принцип взаємовигоди.

Принцип ризиковості передбачає прямопропорційну залежність процентної ставки, вартості застави, комісій за договором мікrokредитування від надійності діяльності малого бізнесу. Як правило, надійність малого бізнесу складно підтвердити на більш-менш тривалу перспективу, тому в роботі з даним сектором банки намагаються створити умови для покриття недоотриманих доходів або для компенсації збитків, утримуючи ціну на вищому рівні. Цей принцип дає усвідомлення тісного зв'язку між кредитом та прибутком.

Принцип гнучкості умов мікrokредитування, який полягає у отриманні корисності від мікrokредиту як малим бізнесом, банком, так і зростання прибутків обох сторін та створенні гнучких окремих умов надання мікrokредиту.

Усвідомлення тісного зв'язку між принципами мікrokредитування малого бізнесу дає можливість дійти висновку, що в практичній діяльності кожен принцип забезпечує розв'язання певних завдань у кредитному процесі, які в сукупності слугують головної меті кредитних операцій, а саме: надійності та прибутковості як для банку, так і для клієнта, стимулюють економічну зацікавленість малого бізнесу у результатах своєї діяльності [6].

Із сказаного вище можна зробити наступні висновки:

- проаналізувавши економічну сутність мікrokредитування для малого бізнесу, розглянувши визначення категорії «мікrokредитування» різними науковцями, можна стверджувати, що на сьогодні відсутнє чітке обґрунтування визначення цієї категорії, а це, в свою чергу, не сприяє розвитку теорії банківського мікrokредитування малого бізнесу;

- мікrokредитування відображає систему фінансових відносин між державою, фінансовими інститутами та малим бізнесом;

- мікrokредитування дає можливість малому бізнесу отримати придбані в кредит цінності, а банкам - отримувати доходи та понизити кредитний ризик портфеля;

- при ґрунтовній фінансовій підтримці з боку банків і держави малий бізнес може виконувати ряд важливих економічних (формування конкурентного середовища, реалізація інноваційних ідей, підвищення ефективності використання місцевих сировинних ресурсів тощо) та соціальних (формування середнього класу, впровадження нових технологій, виробництво суспільно корисної продукції тощо) функцій.

На основі проведеного дослідження встановлено, що сутність мікrokредитування найбільш повно відображається у властивих йому функціях (рис. 1.3).

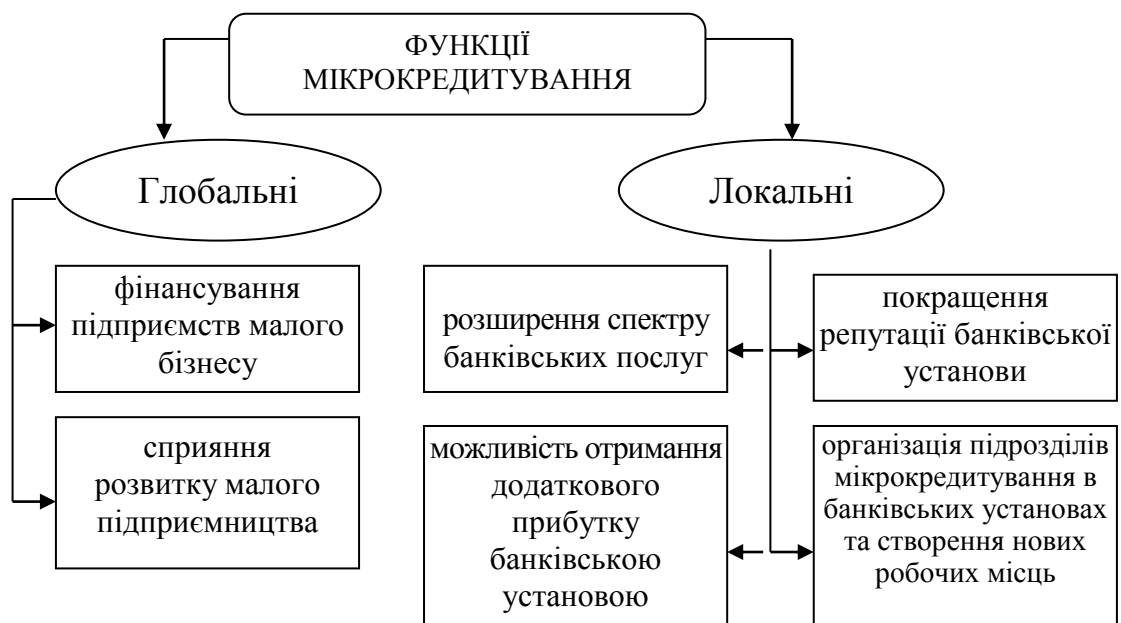

Рис. 1.3. Функції банківського мікrokредитування

На основі аналізу існуючих підходів в економічній літературі та банківській практиці, було уточнено класифікацію банківських мікрокредитів (рис. 1.4).

У результаті аналізу зарубіжного досвіду мікрокредитування малого бізнесу визначено можливості застосування в Україні таких напрямів його реалізації в окремих країнах:

- створення в банках відповідних структурних підрозділів, основною метою яких є вивчення попиту з боку позичальників на мікрокредити, формування партнерських відносин між банками та мікроклієнтами, розробка нових кредитних продуктів з урахуванням потреб малого підприємництва, постійне підвищення кваліфікації банківських працівників, а також проведення анонімних опитувань серед клієнтів;

- фінансування, насамперед, підприємств малого бізнесу, які застосовують енергозберігальні технології та випускають енергоємну продукцію;

- сприяння більш ефективному кредитуванню малих підприємницьких структур, які експортують продукцію або ж випускають таку, яка зменшує обсяги імпорту;

- запровадження системи підвищення кваліфікації підприємців з питань мікрокредитування малих підприємств.

З метою дослідження тенденцій сучасного ринку мікрокредитування було проведено анкетування декількох банківських установ, у тому числі ПАТ “Укрсоцбанк”.

Аналіз виявлених тенденцій банківського кредитування у 2013-2016 рр. засвідчив, що у кредитній політиці банків України відбулися такі зміни: починаючи з 2016 р. банки дедалі активніше нарощували кредитні вкладення у сектор малого підприємництва, темпи зростання яких перевищували темпи кредитування клієнтів корпоративного бізнесу.

Рис. 1.4. Класифікація банківського мікrokредитування

Для порівняльної оцінки та виявлення особливостей мікрокредитного портфеля банків у роботі проведено обстеження мікрокредитної діяльності вітчизняних банків, які є представниками 4 груп банків згідно з класифікацією НБУ, а саме: у групі найбільших банків – це ПАТ “Укрсоцбанк”; у групі великих банків; у групі середніх банків; у групі малих банків. Відбір для обстеження саме цих банків зумовлено тим, що Укрсоцбанк та Кредитпромбанк є банками з широко розгорнутою мережею відділень, представленістю їх у всіх регіонах України та учасниками Програми мікрокредитування в Україні. Банк ПАТ “Укрсоцбанк” – це, на час обстеження, фінансово-стійкий банк, який самостійно займається мікрокредитуванням.

На основі проведеного обстеження у роботі визначено пріоритети окремих видів мікрокредитів для українських мікропозичальників – малих підприємств. За масштабами кредитної діяльності досліджуваних банків оцінено їх кредитну активність в сфері мікрокредитування. Графічне зображення динаміки частки мікрокредитів у кредитних портфелях окремих банків наведено на рис. 1.5.

Як бачимо із наведених даних, на 01.01.2017 р. провідне місце за кредитними операціями серед банків, що досліджуються, займав ПроКредитБанк, кредитна активність якого в сегменті малого бізнесу становила 67 % від загального обсягу його активів, що на 4,0 % більше, ніж у 2014 р. та на 26 % – ніж у 2015 р.

Суттєво збільшився кредитний портфель Кредитпромбанку: якщо на 01.01.2016 р. частка мікрокредитів у активах банку становила 46 %, то на 01.01.2017 р. – 59 %. Порівняно з 2015 р. даний показник зріс на 28 %.

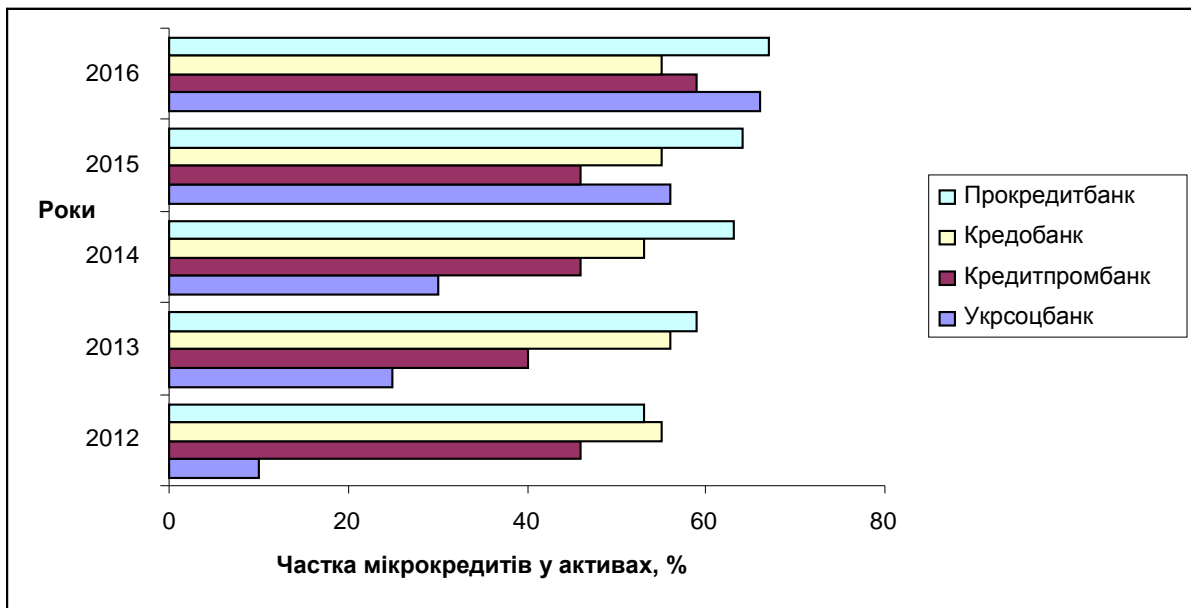

Рис. 1.5. Динаміка частки мікрокредитів у кредитних портфелях окремих банків в Україні за 2012-2016 рр.

Це є позитивною тенденцією у діяльності банку і вказує на те, що даний банк проводить агресивну політику на ринку мікрокредитування.

Стрімке зростання помітно і в мікрокредитній діяльності Укрсоцбанку – порівняно з 2012 р. частка мікрокредитів зросла в 6,6 рази – з 10 % мікрокредитів у загальних активах банку на 01.01.2013 р. до 66 % на 01.01.2017 р.

Специфічна тенденція виявилась при аналізі зміни частки мікрокредитного портфеля у загальному обсязі сукупних активів банку “Кредобанк”. Так, упродовж 2012-2014 рр. помітна відносно стабільна тенденція кредитної активності банку. На 01.01.2014 р., як і на 01.01.2016 р. частка мікрокредитного портфеля становила 55 % загального обсягу активів банку, а на 01.01.2017 р. – 56 %. Дана тенденція означає, що банк проводить зважену кредитну політику.

Висновок до розділу 1

Вплив заощаджень населення на процеси, що відбуваються в економіці країни, має багатогранний характер. По-перше, грошові доходи населення у формі депозитних вкладів виступають джерелами ресурсів кредитних організацій, потрібних для їх діяльності на фондовому і кредитному ринках. По-друге, впливають на процеси, що відбуваються на валютному, товарному ринках і ринках нерухомості та ін. По-третє, вони відіграють особливу роль в утворенні інвестицій в економіці. Бути інвестиціями - одна з важливих функцій грошових заощаджень населення.

Важлива роль у залученні коштів населення у банківську систему має належати системі страхування депозитів. Головними принципами, які повинні бути покладені в основу такої системи є: обов'язкова участь усіх банків; охоплення і дрібних, і великих вкладів; поступове покриття депозитів юридичних осіб; незалежність і можливість отримання державної підтримки.

Одним із факторів стабілізації банківської діяльності є система страхування депозитів, існування якої на рівні держави дозволяє банкам знизити премію за ризик як однієї зі складових базової депозитної ставки. У багатьох розвинутих країнах створено державну систему страхування депозитів, яка передбачає компенсацію певної суми депозитного вкладу власникові в разі банкрутства банку. На розвиток вітчизняного банківського сектору значно вплинула глобальна фінансова криза. Її наслідки полягали в погіршенні ліквідності, прибутковості та якості активів більшості українських банків. Що з розвитком банківської системи України виникатимуть нові форми і види депозитних рахунків, якість: різноманітні ощадні сертифікати, спільні рахунки, накопичувальні пенсійні рахунки, інвестиційні рахунки тощо. Важливим чинником залучення заощаджень населення у банківські установи є розвиток карткового бізнесу, а також зростання ролі операцій з купівлі і заощадження коштів у дорогоцінних металах, що поступово стають альтернативою банківським вкладам.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ УПРАВЛІННЯ ВКЛАДАМИ НАСЕЛЕННЯ, ЯК ЗАСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІКРОКРЕДИТУВАННЯ ПАТ «Укрсоцбанк»

2.1. Оцінка конкурентної позиції ПАТ «Укрсоцбанк»

ПАТ «Укрсоцбанк» – є одним з найбільших універсальних банків України, який працює на локальному ринку з 1990 рока та пропонує повний спектр сучасних фінансових послуг як фізичним, так и юридичним особам.

Організаційна структура ПАТ «Укрсоцбанк» являє собою міжрегіональний універсальний та системний банк, що має розгалужену мережу філій та відділень на всій території України, а також за її межами, а тому має гнучку організаційну структуру управління (далі ОСУ). ОСУ «Укрсоцбанк» є однієї з найбільш прогресивних як серед банків України, так і банків Східної Європи.

Клієнтам ПАТ «Укрсоцбанк» надається широкий спектр послуг у сфері неторгівельних операцій, а саме: операції купівлі-продажу дорожніх та ордерних чеків; міжнародні грошові перекази по системі "Western Union"; надання в оренду міні-сейфів; видача дозволів на вивіз валюти за кордон; проведення інкасо зношеної валюти; здійснення конверсійних операцій за рахунок готівкової іноземної валюти через касу Банку тощо.

Органами управління Банку є:

- а) Загальні Збори акціонерів Банку (вищий орган Банку);
- б) Наглядова Рада Банку;
- в) Правління Банку.

Органами контролю Банку є:

- а) Ревізійна комісія Банку;
- б) Служба внутрішнього аудиту Банку.

Окремо розглянемо докладно структуру фінансового блоку ПАТ «Укрсоцбанк», яка наведена на рис. 2.1.

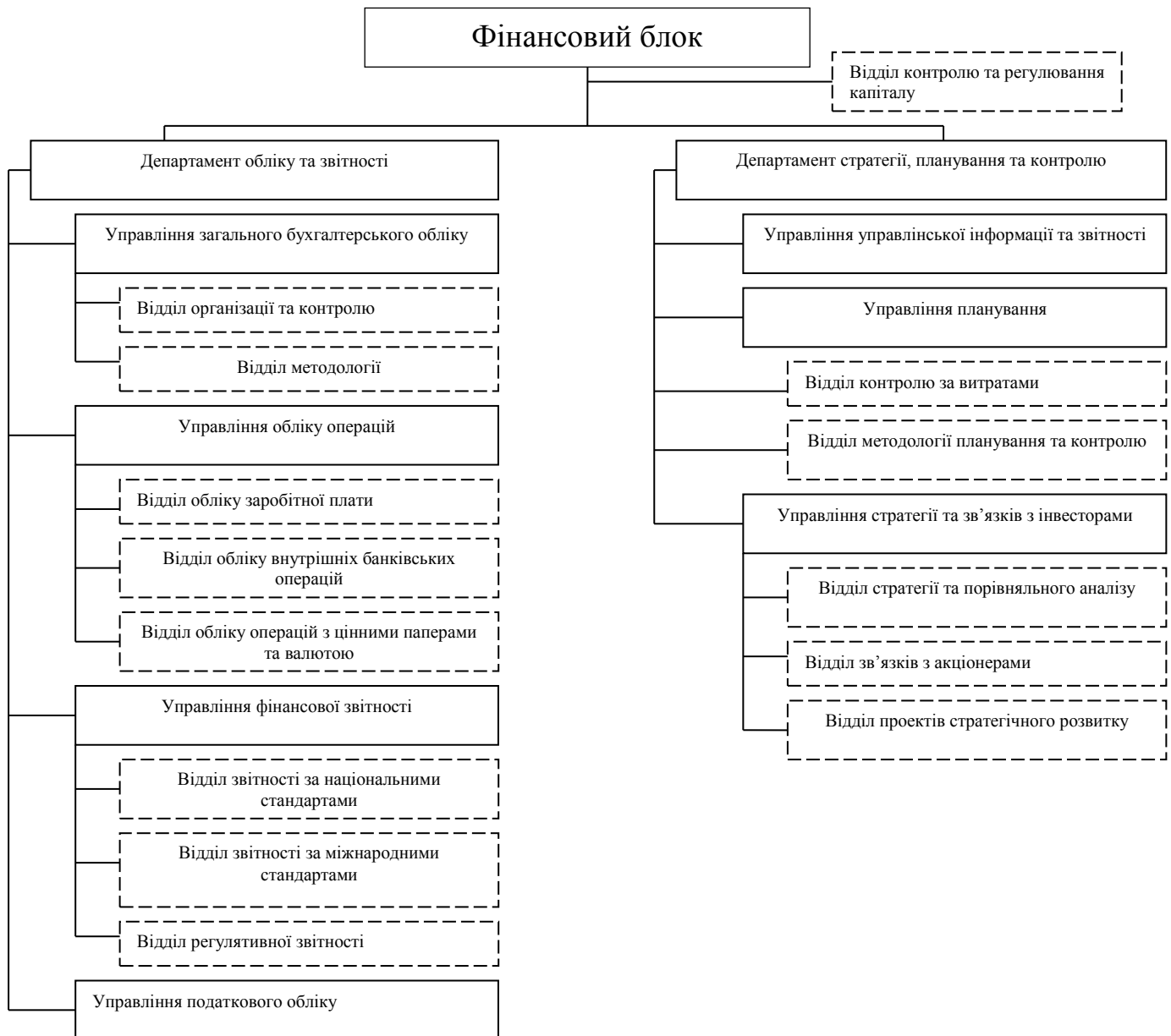

Рис. 2.1. Структура фінансового блоку ПАТ «Укрсоцбанк»

Політика управління ризиками, моніторинг і контроль здійснюються Кредитним Комітетом та Комітетом з безпеки під спостереженням Спостережної Ради, як найвищого наглядового органу банку.

У число інших органів, що відповідають за процес управління ризиками, входять Казначейство Банку, Напрямок фінанси і ризики (Департамент фінансових ризиків), Напрямок Ризик менеджменту, Напрямок Внутрішній контроль та fraud-менеджмент.

Для ПАТ «Укрсоцбанк» застосовано методику оцінки конкурентної позиції на основі методів SWOT-аналізу, що передбачає дослідження сильних і слабких сторін ПАТ «Укрсоцбанк», можливостей та небезпек, характерних для конкретних умов діяльності у відповідний період, який дає можливість виявити як тактичні, так і стратегічні проблеми, подальший аналіз яких лежатиме в основі розроблення депозитної політики. Якісну та кількісну оцінку показників, які найсуттєвіше впливають на конкурентну позицію депозитної політики ПАТ «Укрсоцбанк» та їх ранг, рекомендується визначати методом експертних оцінок (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Оцінка конкурентної позиції депозитної політики
ПАТ «Укрсоцбанк»

№ пор.	Назва показника	Кількість балів		
		3	2	1
1.	Надійність та імідж банку	Банк надійний, має бездоганну репутацію	Банк має непогану репутацію	Виникають сумніви щодо надійності банку
2.	Обсяги діяльності			
2.1.	Частка банку на ринку	Від 20% і вище	10-20%	Менше ніж 10%
2.2.	Наявність мережі філій	Банк має розгалужену мережу філій	Банк має відділення в кожному регіональному центрі	Банк має незначну кількість філій і відділень
3.	Зростання обсягу депозитів	Приріст понад 20%	Приріст від 5 до 20%	Приріст менше ніж 5%
4.	Структура депозитного портфеля	Питома вага вкладів населення понад 80%	Питома вага вкладів населення 60-80%	Питома вага вкладів населення менше ніж 60%
5.	Середній розмір депозиту	Понад 3 тис. грн	Від 1 до 3 тис. грн	Менше ніж 1 тис. грн
6.	Продуктова політика банку			
6.1.	Спектр депозитних послуг	Широкий спектр депозитних продуктів, який постійно оновлюється	Банк пропонує клієнтам повний спектр "класичних" депозитних продуктів	Портфель пропонуваного банком депозитних продуктів неповний
6.2.	Унікальні характеристики депозитів	Клієнти банку мають значні переваги порівняно з клієнтами банків-конкурентів	Клієнти банку мають незначні переваги порівняно з клієнтами банків-конкурентів	Клієнти банку не мають жодних переваг порівняно з клієнтами банків-конкурентів

Продовження табл. 2.1

1	2	3	4	5
6.3.	Наявність інновацій, інформаційна складова, нові технології	Банк швидко впроваджує нові продукти (у т.ч. власні розробки), наявність технологічних новинок	Банк впроваджує нові продукти, що пропонуються конкурентами, недостатнє технологічне забезпечення	Банк повільно впроваджує інновації або не впроваджує взагалі, відсутність відповідного технічного забезпечення
7.	Швидкість реагування банку на зміну процентних ставок за депозитами (процентна політика)	Банк регулярно переглядає процентні ставки та оперативно реагує на зміну ринкових умов	Банк дотримується середнього рівня процентних ставок за депозитами	Банк не узгоджує свої процентні ставки з ринковими умовами
8.	Технологічне супроводження	Високий рівень технологічного супроводження депозитних операцій	Середній рівень технологічного супроводження депозитних операцій	Низький рівень технологічного супроводження депозитних операцій
9.	Сервісні умови			
9.1.	Якість обслуговування	Високий рівень обслуговування (індивідуальний підхід до клієнтів)	Задовільний рівень обслуговування клієнтів	Незадовільний рівень обслуговування клієнтів
9.2.	Додаткові послуги	Банк активно розробляє та впроваджує додаткові послуги	Банк розробляє та планує впроваджувати додаткові послуги	Банк не надає додаткових послуг
10.	Рекламна кампанія	Банк активно рекламує на ринку депозитні продукти	Реклама депозитних продуктів ведеться в межах загальної реклами банку	Банк не рекламує депозитні продукти
11.	Рівень кваліфікації персоналу	Позитивний імідж керівництва банку, високий рівень професіоналізму працівників	Працівники підвищують свій професійний рівень	Недостатній рівень професіоналізму працівників

Для аналізу використовується така шкала оцінки значення будь-якого показника: “добре” – 3 бали; “посереднє” – 2 бали; “погане” – 1 бал. Після цього проводиться ранжування показників і їх бальних оцінок за ступенем їх значимості та присвоєння їм відповідних рангів.

Отже, ПАТ «Укрсоцбанк» має найвищий рівень конкурентної позиції депозитної політики, зокрема банк надійний, має бездоганну репутацію, у структурі депозитного портфеля питома вага вкладів населення понад 80%, банк надає широкий спектр депозитних продуктів, який постійно оновлюється.

2.2. Аналіз структури та динаміки вкладів населення

У процесі дослідження визначено, що основними факторами впливу на процес формування та реалізації депозитної політики ПАТ «Укрсоцбанк» є: зовнішні фактори (державна політика щодо розвитку банківської сфери; рівень інфляції та процентних ставок за депозитами; рівень розвитку банківської системи та системи кредитно-фінансових інститутів; ступінь довіри вкладників до банківських установ; демографічні фактори) та внутрішні фактори (асортимент депозитних продуктів; наявність філійної мережі; склад клієнтів).

Загальні обсяги вкладів населення формуються під впливом чисельних економічних, соціальних і психологічних факторів. Найважливішими з них є економічні, насамперед, обсяги отриманого реального доходу. На нашу думку, всі інші фактори мають похідний характер, зумовлюючи часові, структурні, інституціональні та ін. зміни в заощадженнях.

Реальні доходи населення, в свою чергу, зумовлюються як величиною і динамікою номінальних доходів, так і динамікою цін на споживчу групу благ. Зважаючи на надмірну доларизацію економіки України, чималу роль відіграє також зміна валютних курсів.

Інституційні аспекти розвитку ринку вкладів. Ринок вітчизняних банківських вкладів населення характеризується досить високою концентрацією. На середину 2015 року ПАТ «Укрсоцбанк» зосередив 68,2 % сукупних вкладів фізичних осіб.

На першому етапі аналітичної роботи необхідно оцінити структуру залучених депозитних коштів банку за депонентами (видами вкладників), їх тенденцію та напрями здійснення відповідно до депозитної політики ПАТ «Укрсоцбанк» за 2014-2016 роки (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Аналіз структури вкладів населення ПАТ «Укрсоцбанк» за 2014-2016 роки

Показники	2014		2015		2016		Відхилення 2015 від 2014			Відхилення 2016 від 2015		
	тис. грн	%	тис. грн	%	тис. грн	%	абсолютне	%	за структу р-рою, %	абсолютне	%	за струк- турою, %
1. Кошти фізичних осіб	27320299	44,63	35080252	39,09	43123175	42,3	+7759953	+28,4	-5,54	+8042924	+22,9	+3,21
до запитання	27301935	44,6	34909742	38,9	42919283	42,1	+7607807	+27,9	-5,70	+8009542	+22,9	+3,20
строкові депозити	18365	0,03	170510	0,19	203892	0,2	+152146	+828,5	+0,16	+33382	+19,6	+0,01
Разом по банку	61215100	100	89742266	100	101946041	100	+28527166	+46,6		+12203775	+13,6	
а) до запитання	33937829	55,44	52026493	57,97	65299486	64,05	+18088664	+53,3	+2,53	+13272994	+25,5	+6,08
б) строкові	15897456	25,97	23156300	25,8	26542267	26,04	+7258844	+45,7	-0,17	+3385966	+14,6	+0,24
в) комерційних банків	11379815	18,59	14559473	16,22	10104288	9,91	+3179658	+27,9	-2,37	-4455185	-30,6	-6,31

З даних табл. 2.3 видно, що сума депозитів банку на 1 січня 2016 р. становлять 10104288 тис. грн. Порівняно з 1 січня 2015 р. вони збільшилися на - 12203775 тис. грн. або на 13,6 %. зростання обсягу депозитів ПАТ «Укрсоцбанк» можна розцінювати як високоефективну роботу депозитного відділу щодо залучення ресурсів. Причому зростання депозитної бази відбувалося в основному за рахунок приросту коштів фізичних та юридичних осіб, а не за рахунок банківських, що є позитивною тенденцією. Так, кошти фізичних осіб зросли на 8042924 тис. грн. і становили 43123175 тис. грн., тобто зросли на 22,9 %.

У структурі депозитів їх частка зростає з 39,09 % у 2015 р. до 42,3 % у 2016 р., тобто на 3,21 процентного пункту. Характерно, що основним джерелом зростання коштів фізичних осіб є збільшення залучення депозитів до запитання.

Поєднання тенденції зростання залежності від міжбанківського кредитування з одночасним розширенням ресурсної бази за рахунок цього джерела фінансування банківської діяльності свідчить про не досить грамотну політику менеджерів банку щодо формування ресурсної бази.

Водночас фахівці вказують на перерозподіл кредитних і депозитних ринків фізичних осіб в умовах фінансової кризи. Дослідження свідчать, що на регіональних ринках України триває перерозподіл ресурсів домогосподарств на користь державних банків та банків із іноземним капіталом. Особливу роль займає ПАТ «Укрсоцбанк».

Динаміка залучення коштів фізичних осіб до початку кризи є відображенням загальної соціально-економічної ситуації в країні і демонструє наслідки збільшення реальних доходів, що сприяло зростанню схильності населення до заощаджень. Позитивні очікування суб'єктів заощадження щодо збереження та примноження вкладів знайшли відображення в щорічному прирості коштів фізичних осіб в загальних пасивах ПАТ «Укрсоцбанк».

Незважаючи на високі темпи приросту вкладів, з 2015 року їх динаміка починає носити затухаючий характер. У 2014 році фінансова криза виявила вразливість банківської системи в плані недостатньої якості кредитного

портфеля, низької якості управління ризиками та браку довіри з боку населення. На тлі скорочення реальних доходів населення, це спричинило негативну динаміку заощаджень фізичних осіб: їх кошти в загальних пасивах ПАТ «Укрсоцбанк» скоротились від 44,63 % до 42,3 %, тобто на 2,33 %.

Структура депозитів населення залежно від термінів розміщення відображає інвестиційні переваги і очікування вкладників, позитивна чи негативна динаміка яких загалом співпадає із тенденціями соціально-економічного розвитку країни в певні періоди часу.

Девальваційні очікування населення у 2015-2016 рр. призвели до перерозподілу строкової структури депозитного портфеля - збільшенню відносної ваги короткострокових депозитів і відповідно, зменшення строкових. Останнім часом фізичні особи надають перевагу в основному короткостроковим вкладам, починаючи від розміщення коштів на один тиждень і закінчуючи максимальним терміном на три місяці.

За 2015 рік строкові кошти зменшилися на 4191662 тис. грн., що є безпосереднім відображенням реакції суб'єктів пропозиції позичкового капіталу на невизначеність грошово-кредитного ринку. Хоча загальний обсяг коштів фізичних осіб показує перспективи висхідної тенденції, скорочення частки строкових вкладів посилює проблеми банківських пасивів, оскільки саме довгострокові вклади розглядаються як основа приросту ресурсної бази ПАТ «Укрсоцбанк».

Останніми роками темпи росту депозитів у гривнях в середньому випереджали темпи росту валютних депозитів. Ситуація змінилась після початку фінансової кризи, коли населення почало надавати перевагу іноземній валюті внаслідок обвальної девальвації гривні. Почалося перетікання коштів з депозитів у національній валюті до вкладів в іноземній.

Приріст загального обсягу депозитів у 2016 р. був забезпечений в основному за рахунок зростання депозитів в іноземній валюті на 6,2 %, тоді як вклади в національній валюті зменшилися на 3,9 % (з початку року - на 16,3 %). При цьому, банківські депозити населення в 2016 року збільшилися на 1,3%,

досягнувши 203900 тис. грн. Закономірно, що в умовах девальвації гривні їх приріст відбувався виключно за рахунок вкладів в іноземній валюті - вони збільшилися на 6,7 %, тоді як обсяг депозитів у гривні зменшився на 4,2 %. Динаміка банківських вкладів у валютному розрізі відбиває деяке підвищення попиту на іноземну валюту, у тому числі в готівковому сегменті ринку.

Аналіз структури депозитів ПАТ «Укрсоцбанк» за 2014-2016 роки за строками погашення наведений у табл. 2.4.

Таблиця 2.4

Аналіз структури вкладів населення ПАТ «Укрсоцбанк» за 2014-2016 роки за строками погашення

Вид зобов'язань	2014		2015		2016		Відхилення 2016 від 2015	
	тис. грн	%	тис. грн	%	тис. грн	%	абсолютне	за структурою, %
<i>1. До запитання, всього</i>	55584608	81,34	82562884	83,39	65299486	89,49	-17263398	6,1
У тому числі:								
б) кошти фізичних осіб	27301935	44,6	34909741	38,9	42919283	42,1	8009542	3,2
<i>2. Коротко-строкові депозити, всього</i>	11422738	18,66	14906191	16,61	10714529	10,51	-4191662	-6,1
У тому числі:								
в) депозити фізичних осіб	18365	0,03	170510	0,19	203892	0,2	33382	0,01
<i>Разом</i>	61215100	100	89742266	100	101946041	100	12203775	

З даних табл. 2.4. видно, що основна частина ресурсів банку сформована за рахунок депозитів до запитання. Депозити до запитання у структурі ресурсів становлять більшу частину. Так, у 2015 р. вони становили 82562885 тис. грн, тобто 83,39 % від загальної суми депозитів. На 31 грудня 2016 р. їх розмір становив 65299486 тис. грн, або 89,49% від загальної суми зобов'язань, тобто їх частка збільшилася в структурі на 6,1 %. Причому основну частину в структурі

депозитів становлять залишки на поточних рахунках фізичних осіб — 42,1 %, які збільшилися проти минулого року на 3,2 %. Це позитивно характеризує роботу банку щодо залучення нових клієнтів, значно розширює базу дешевих ресурсів.

Сума короткострокових депозитів зменшилась за аналізований період на -4193504 тис. грн. і на 1 січня 2016 р. становила 10715964 тис. грн., або 10,51 % від загальної суми депозитів. Графічно структура депозитів ПАТ «Укрсоцбанк» за строками погашення у 2014-2016 році наведена на рис. 2.2.

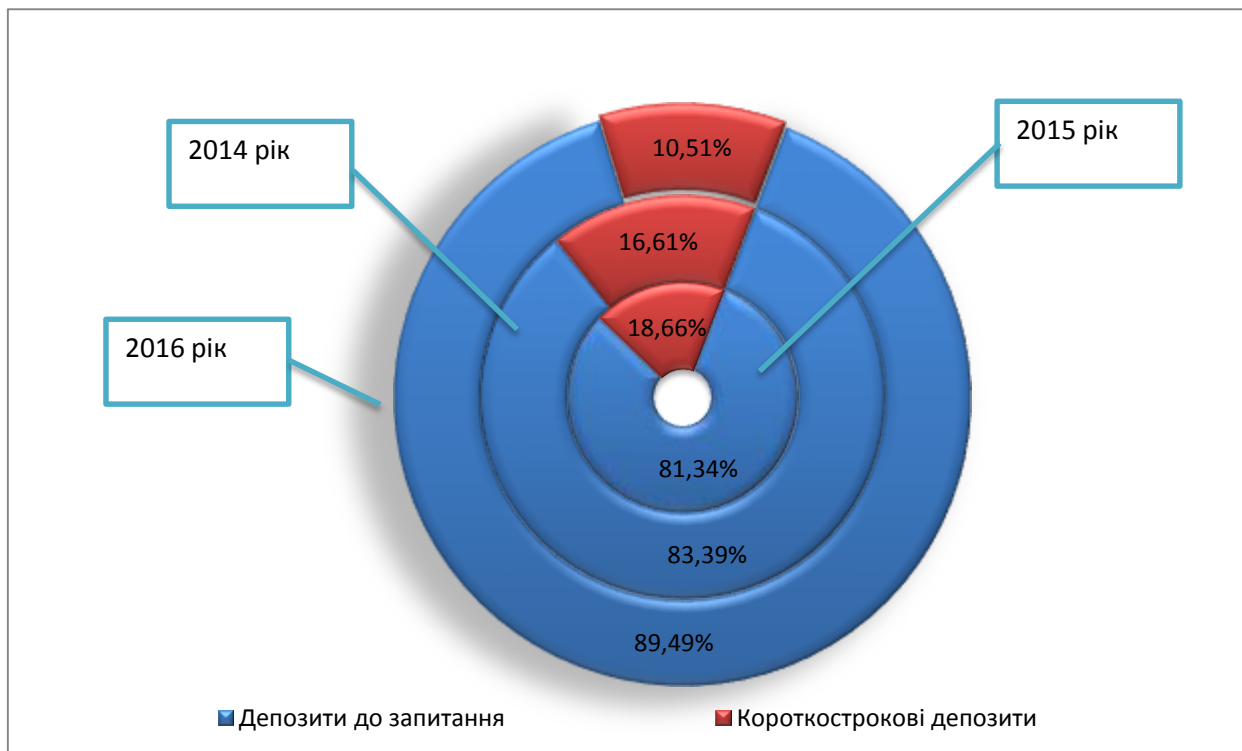

Рис. 2.2. Структура депозитів ПАТ «Укрсоцбанк» за строками погашення у 2014-2016 роках

Протягом 2016 року процентні ставки за депозитами фізичних осіб зросли майже вдвічі. Зростання процентних ставок є природною реакцією ПАТ «Укрсоцбанк» на зміни попиту і пропозиції капіталу на фінансовому ринку, тобто відображає їх прагнення не допустити відтоку ресурсів і залучити додатковий капітал, з одного боку, та знизити кредитні ризики - з іншого. Певною мірою зазначена мета реалізована: корекції ставок прибутковості за

вкладами банків дещо відновили схильність до депозитних заощаджень громадян. Певною мірою зазначена мета реалізована: корекції ставок прибутковості закладами дещо відновили схильність до депозитних заощаджень громадян, у травні та червні 2016 року відновився приріст депозитів населення у ПАТ «Укрсоцбанк».

Перевагу короткострокових вкладів у загальній сукупності депозитних вкладень можна охарактеризувати як негативний факт, оскільки перевага короткострокових ресурсів не дозволяє банку в повному обсязі використовувати залучені грошові кошти, збільшує ризик втрати ліквідності та не дозволяє здійснювати довгострокові вкладення, що, у свою чергу, негативно позначається як на ефективності діяльності комерційного банку.

ПАТ «Укрсоцбанк» має не оптимальну структуру ресурсної бази, яка не дає змогу поєднувати високу надійність та стійкість ресурсної бази з невисокою їх вартістю. Висока питома вага залишків на рахунках клієнтів знижує стабільність ресурсної бази банку, збільшує потребу у високоліквідних активах, спонукає банк до посилення трансформації частини короткострокових ресурсів у більш довгострокові вкладення і цим загострює проблему ліквідності. У даному банку частка некерованих ресурсів значно перевищує питому вагу вкладів населення. Таким чином, за результатами роботи ПАТ «Укрсоцбанк» щодо залучення депозитних ресурсів у 2014-2016 роках, слід відзначити не досить правильну політику банку стосовно залучення нових клієнтів, яка веде до зростання дешевих ресурсів банку, та належну роботу з формування стабільної частини ресурсів банку за рахунок залучення такого перспективного виду ресурсів, як депозити фізичних осіб.

2.3. Аналіз ефективності використання вкладів населення, як засобу забезпечення мікрокредитування комерційного банку

Депозитна політика ПАТ «Укрсоцбанк» спрямована на оптимізацію витрат по залученню коштів на депозитному ринку за умови їх ефективного використання. Визначення оборотності вкладів населення та їх стабільності розглянемо їх у табл. 2.5.

Таблиця 2.5

Аналіз оборотності вкладів населення ПАТ «Укрсоцбанк»

Показники	Роки			Відхилення, +/-	
	2014	2015	2016	2015 від 2014	2016 від 2015
1. Залишки депозитів на початок періоду	14784634	15897455,9	23156300,2	1112821,9	7258844,3
2. Оборот з надходження депозитів (кредитовий оборот)	12644836,4	20145783,6	22374132,6	7490947,2	2238349,0
3. Оборот з повернення депозитів (дебетовий оборот)	11532015,5	12876939,3	18988166,2	1344924,8	6111226,9
4. Залишок депозитів на кінець періоду	15897455,9	23156300,2	26542266,6	7258844,3	3385966,4
5. Середній залишок депозитних вкладів	15341045	19526878,1	24849283,4	4185833,1	5322405,3
6. Кількість оборотів, що здійснюють депозити за період	0,75	0,66	0,76	-0,09	+0,10
7. Тривалість одного депозитного обороту (днів)	486	553	478	+67	-75

Як свідчать дані табл. 2.5, оборотність вкладів населення значно менша, ніж оборотність депозитів до запитання. Проте за аналізований період відбувалося незначне уповільнення оборотності цього виду ресурсів. Так, кількість оборотів строкових депозитів зросла з 0,75 до 0,76 рази. Відповідно тривалість одного депозитного обороту в днях зменшилась з 486 дня до 478 дня, або на 8 днів. Уповільнення оборотності коштів на поточних рахунках клієнтів сприяє зниженню ліквідності банку та привело до умовного вивільнення коштів з обороту.

$$B^{2016} = 478 - 553 \frac{12876939,3}{365} = -2645946 \text{ тис. грн.}$$

$$B^{2015} = 553 - 486 \frac{11532015,5}{365} = 2116836 \text{ тис. грн.}$$

За даними аналізу коефіцієнта осідання коштів на депозитних рахунках видно, що в 2014 р. коефіцієнт осідання становив 0,15, у 2015 році склав 0,36 у 2016 році зменшився до 0,09.

$$K^{2016}_{осід} = \frac{26542266,6 - 23156300,2}{22374132,6} = 0,15$$

$$K^{2015}_{осід} = \frac{23156300,2 - 15897455,9}{20145783,6} = 0,36$$

$$K^{2014}_{осід} = \frac{15897455,9 - 14784634}{12644836,4} = 0,09$$

Це означає, що в 2014 році на кожну гривню, що надійшла у депозитні вклади на рахунках банку осідало (залишалось) 15 копійок, у 2016 році була зворотна тенденція і на кожну гривню прибутку був вплив коштів 9 копійок.

Отже, приплив коштів на строкові рахунки уповільнився. Така тенденція є закономірною, адже існує певна насиченість кредитного ринку та ринку клієнтів. Постійне зростання даного коефіцієнта в одного банку повинно зменшувати цей коефіцієнт в інших банках, а в умовах постійної боротьби за клієнтів теоретично таке неможливо. Це означає, що будь-який приріст ресурсів за рахунок депозитів до запитання у разі значного розриву у вартості вкладів населення в сучасних умовах для України є позитивним явищем, незважаючи на його масштаби.

Проаналізуємо ступінь стабільності вкладів населення ПАТ «Укрсоцбанк» (табл. 2.6).

Аналіз нестабільності вкладів населення ПАТ «Укрсоцбанк»
за 2014-2016 роки

Показники	Роки			Відхилення, +/-	
	2014	2015	2016	2015 від 2014	2016 від 2015
1. Кількість відкритих депозитних договорів за період	4547	5568	6398	-979	+830
2. Загальна сума надходжень депозитних вкладів	12644836,4	20145783,6	22374132,6	+7490947	+2238349
3. Кількість достроково вилучених депозитів до закінчення дії терміну угоди:					
кількість рахунків (закритих договорів)	101	105	89	+4	-16
загальна сума	197022,1	398697,1	277005,3	+201775,0	-121691,8
4. Коефіцієнт нестабільності:					
за сумою, %	1,56	1,98	1,24	+0,42	-0,74
за кількістю депозитних угод, %	1,54	1,89	1,39	+0,35	-0,50

Дані табл. 2.6 свідчать про підвищення стабільності депозитів. Так, коефіцієнт нестабільності депозитів, розрахований виходячи із суми депозитних вкладень у 2014 році, становив 1,56 %, а у 2016 році — 1,24 %, тобто зменшився на 0,32 процентних пунктів. Аналогічні висновки можна зробити стосовно коефіцієнта, розрахованого виходячи із кількості достроково закритих угод. У 2014 р. він становив 1,54 %, а у 2016 р. — 1,39 %.

Значна частка коштів, які надходять на поточні рахунки клієнтів банку, залишається без руху протягом тривалого строку. ПАТ «Укрсоцбанк» зацікавлен в залученні цих коштів на строкові депозити для зміцнення стабільної депозитної бази.

Графічно динаміка показників ефективності використання вкладів населення ПАТ «Укрсоцбанк» за 2014-2016 роки наведена на рис. 2.3.

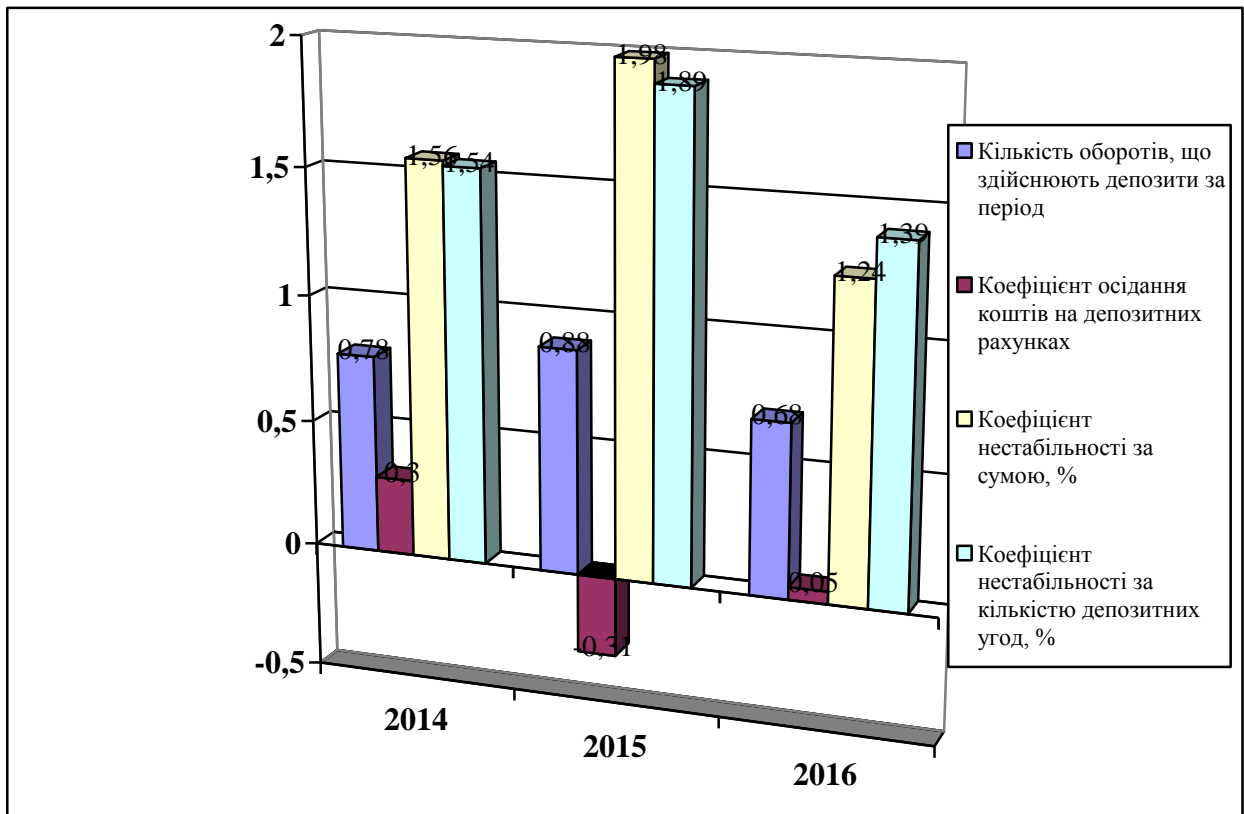

Рис. 2.3. Динаміка показників ефективності використання вкладів населення ПАТ «Укрсоцбанк» за 2014-2016 роки

Отже, за результатами проведеного аналізу ефективності використання депозитних ресурсів ПАТ «Укрсоцбанк» за 2014-2016 роки можна зробити висновок про зниження ефективності їх використання, зокрема про зниження стабільності депозитів та припливу коштів на рахунки та відповідно необхідності удосконалення управління депозитними операціями ПАТ «Укрсоцбанк».

За результати проведеного аналізу депозитної політики щодо вкладів населення ПАТ «Укрсоцбанк» можна зробити висновок про її недосконалість, що підтверджено негативною динамікою показників, які характеризують ефективність формування та використання вкладів населення, що відповідно свідчить про необхідність її удосконалення.

ПАТ «Укрсоцбанк» має найвищий рівень конкурентної позиції депозитної політики, зокрема банк надійний, має бездоганну репутацію, у структурі депозитного портфеля питома вага вкладів населення понад 80%, банк надає широкий спектр депозитних продуктів, який постійно оновлюється.

Зростання депозитної бази відбувалося в основному за рахунок приросту коштів фізичних та юридичних осіб, а не за рахунок банківських, що є позитивною тенденцією. Структура депозитів населення залежно від термінів розміщення відображає інвестиційні переваги і очікування вкладників, позитивна чи негативна динаміка яких загалом співпадає із тенденціями соціально-економічного розвитку країни в певні періоди часу.

ПАТ «Укрсоцбанк» має не оптимальну структуру ресурсної бази, яка не дає змогу поєднувати високу надійність та стійкість ресурсної бази з невисокою їх вартістю. Висока питома вага залишків на рахунках клієнтів знижує стабільність ресурсної бази банку, збільшує потребу у високоліквідних активах, спонукає банк до посилення трансформації частини короткострокових ресурсів у більш довгострокові вкладення і цим загострює проблему ліквідності. У даному банку частка некерованих ресурсів значно перевищує питому вагу вкладів населення.

За результатами роботи ПАТ «Укрсоцбанк» щодо залучення депозитних ресурсів у 2014-2016 роках, визначено не досить правильну політику банку стосовно залучення нових клієнтів, яка веде до зростання дешевих ресурсів банку, та належну роботу з формування стабільної частини ресурсів банку за рахунок залучення такого перспективного виду ресурсів, як депозити фізичних осіб. Приплив коштів на строкові рахунки уповільнився. Така тенденція є закономірною, адже існує певна насиченість кредитного ринку та ринку клієнтів.

Розрахункові дані свідчать про підвищення стабільності депозитів. Так, коефіцієнт нестабільності депозитів, розрахований виходячи із суми

депозитних вкладень у 2014 році, становив 1,56 %, а у 2016 році — 1,24 %, тобто зменшився на 0,32 процентних пунктів.

За результатами проведеного аналізу ефективності використання депозитних ресурсів ПАТ «Укрсоцбанк» за 2014-2016 роки зроблено висновок про зниження ефективності їх використання, зокрема про зниження стабільності депозитів та припливу коштів на рахунки та відповідно необхідності удосконалення управління депозитними операціями ПАТ «Укрсоцбанк».

За результати проведеного аналізу депозитної політики щодо вкладів населення ПАТ «Укрсоцбанк» зроблено висновок про її недосконалість, що підтверджено негативною динамікою показників, які характеризують ефективність формування та використання вкладів населення, що відповідно свідчить про необхідність її удосконалення та впровадження нових методів залучення коштів населення до банківської сфери в Україні.

Висновок до розділу 2

За результатами роботи ПАТ «Укрсоцбанк» щодо залучення депозитних ресурсів у 2014-2016 роках, визначено не досить правильну політику банку стосовно залучення нових клієнтів, яка веде до зростання дешевих ресурсів банку, та належну роботу з формування стабільної частини ресурсів банку за рахунок залучення такого перспективного виду ресурсів, як депозити фізичних осіб. Приплив коштів на строкові рахунки уповільнився. Така тенденція є закономірною, адже існує певна насиченість кредитного ринку та ринку клієнтів.

Розрахункові дані свідчать про підвищення стабільності депозитів. Так, коефіцієнт нестабільності депозитів, розрахований виходячи із суми депозитних вкладень у 2014 році, становив 1,56 %, а у 2016 році — 1,24 %, тобто зменшився на 0,32 процентних пунктів.

За результатами проведеного аналізу ефективності використання депозитних ресурсів ПАТ «Укрсоцбанк» за 2014-2016 роки зроблено висновок про зниження ефективності їх використання, зокрема про зниження стабільності депозитів та припливу коштів на рахунки та відповідно необхідності удосконалення управління депозитними операціями ПАТ «Укрсоцбанк».

За результати проведеного аналізу депозитної політики щодо вкладів населення ПАТ «Укрсоцбанк» зроблено висновок про її недосконалість, що підтверджено негативною динамікою показників, які характеризують ефективність формування та використання вкладів населення, що відповідно свідчить про необхідність її удосконалення та впровадження нових методів залучення коштів населення до банківської сфери в Україні.

ПАТ «Укрсоцбанк» має не оптимальну структуру ресурсної бази, яка не дає змогу поєднувати високу надійність та стійкість ресурсної бази з невисокою

їх вартістю. Висока питома вага залишків на рахунках клієнтів знижує стабільність ресурсної бази банку, збільшує потребу у високоліквідних активах, спонукає банк до посилення трансформації частини короткострокових ресурсів у більш довгострокові вкладення і цим загострює проблему ліквідності. У даному банку частка некерованих ресурсів значно перевищує питому вагу вкладів населення.

Запропонована нова послуга, що допоможе ПАТ «Укрсоцбанк» отримати додаткові фінансові ресурси за стабільну платню та завоювати довіру клієнтів. Ця пропозиція допоможе ПАТ «Укрсоцбанк» розв'язати ще один проблемний аспект їхньої діяльності. Йдеться про те, що у структурі балансу ПАТ «Укрсоцбанк» 83 % з боку активів становлять кредити, а з боку пасивів вони лише на 40 % забезпечені депозитними вкладами. Подолання такого дисбалансу зробить діяльність ПАТ «Укрсоцбанк» значно ефективнішою. Звісно, ми не пропонуємо відмовитися від диверсифікації джерел фінансових ресурсів, однак банки можуть ефективніше використовувати потенціал, який становлять заощадження домогосподарств.

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОГО МІКРОКРЕДИТУВАННЯ МАЛОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

3.1. Нові методи залучення коштів населення до банківської сфери в Україні

Проаналізувавши пропозицію українських банків ми зауважили, що для вітчизняної банківської системи характерна певна консервативність, котра частково спричинена якістю законодавчої бази. Стало також очевидно, що українські банки не використовують увесь потенціал. Так, додаткову можливість досягти вищезазначених цілей можна за допомогою нової для українського ринку послуги, яку ми назвали «Інвестиційна пара».

Сьогодні в Україні активно діють 155 банків [4], які надають практично однаковий спектр послуг і відрізняються один від одного лише незначними модифікаціями ціни та якості послуг. Це привело банки до рівня нецінової конкуренції, одним з найефективніших інструментів якої є впровадження новинок. За таких умов ринку (великої конкуренції та зменшення привабливості депозитів як засобу персональних інвестицій) варто звернути увагу на впровадження новинок, які дають змогу запропонувати справедливую ціну за капітал його власникам. Послуга «Інвестиційна пара» саме надає такої можливості.

Розглянемо детальніше, як саме діє ця послуга (рис. 3.1).

Коли клієнт прагне розмістити власні заощадження у банку, у нього є можливість на частину суми, яку він для цього призначив, придбати пай у інституті спільного інвестування. Таким чином частина вкладених коштів залишається на депозиті у банку, а частина надходить інвестиційній компанії, котра також частину коштів вкладників зберігає у вигляді банківських депозитів.

Послуга краще відповідатиме вимогам клієнтів, якщо запропонувати кілька варіантів розподілу вкладу між депозитом та частиною, призначеною для

ІСІ, аби клієнти змогли вибрати саме таку, яка би не суперечила їх схильності до ризику.

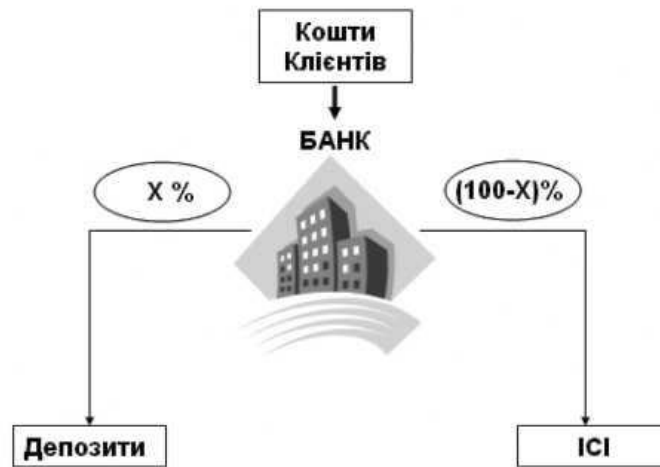

Рис. 3.1. Структура послуги «Інвестиційна пара»

Ми пропонуємо ПАТ «Укрсоцбанк» розглянути три такі комбінації, які ми умовно назвали «Стабільність», «Рівновага» та «Гравець», кожна з яких передбачає відповідно 10 %, 40 % та 50 % внеску для ІСІ (рис. 3.2).

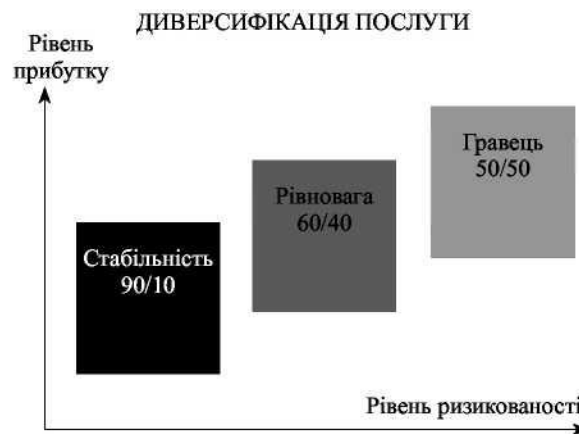

Рис. 3.2. Характер запропонованої диверсифікації послуги «Інвестиційна пара»

Таким чином, ПАТ «Укрсоцбанк» з добре розвинуеною мережею філій може без додаткових витрат, окрім витрат маркетингу, завдяки новій послугі залучити нових клієнтів.

Для багатьох ця послуга може видатися не достатньо інноваційною, проте, на нашу думку, таку пропозицію варто оцінювати насамперед з точки зору клієнта, який шукає більш прибуткові способи інвестування, проте мало знає про нові інструменти на ринку і не ризикує багато в них вкладати. Так, на сьогодні лише 1 % населення користується послугами інвестиційних компаній.

Критерієм успішності впровадження цієї послуги є, безперечно, кількість нових споживачів, які нею скористалися. Проте вразливість пропозиції в тому, що послуга сама по собі буде привабливою для тієї частини населення, котра вже тримає свої заощадження в банку, тобто згадана нами вище кількість користувачів (19 %) не збільшиться, тому банк повинен вдумливо будувати стратегію нової пропозиції, аби подолати недовіру частини населення до банків.

Також варто звернути увагу на досвід інших країн, де таку послугу надають вже протягом кількох років. Зокрема, це банк Millennium SA [6] у Польщі, котрий надає послугу, подібну до описаної нами, і введена вона була саме у період ребрендингу банку, що свідчить про позитивний імідж, який є великим потенціалом цієї послуги.

Таким чином, нами запропонована нова послуга, що допоможе ПАТ «Укрсоцбанк» отримати додаткові фінансові ресурси за стабільну платню та завоювати довіру клієнтів, ця пропозиція допоможе ПАТ «Укрсоцбанк» розв'язати ще один проблемний аспект їхньої діяльності. Йдеться про те, що у структурі балансу ПАТ «Укрсоцбанк» 83 % з боку активів становлять кредити, а з боку пасивів вони лише на 40 % забезпечені депозитними вкладками. Подолання такого дисбалансу зробить діяльність ПАТ «Укрсоцбанк» значно ефективнішою. Звісно, ми не пропонуємо відмовитися від диверсифікації джерел фінансових ресурсів, однак ПАТ «Укрсоцбанк» може ефективніше використовувати потенціал, який становлять заощадження домогосподарств.

Послуга «Інвестиційна пара» - це приклад винайдення чогось нового завдяки комбінації відомих елементів. Це може здатися занадто простим, проте досвід зарубіжних країн показує, що така послуга є ефективною з точки зору задоволення побажань клієнтів та залучення коштів для ПАТ «Укрсоцбанк». Основна її перевага - це відносна незатратність впровадження і готова законодавча база, яка вже сьогодні дозволяє включити цю послугу до переліку послуг банків. Невикористаний потенціал заощаджень домогосподарств, безперервне зростання депозитів фізичних осіб у ПАТ «Укрсоцбанк» та інтерес до нових, проте ще не популярних фінансових інструментів, а також позитивний досвід впровадження цієї послуги у країнах Європи дозволяє зробити обнадійливий прогноз можливостей впровадження подібної послуги в Україні.

Залучення на депозитне обслуговування необхідної кількості клієнтів - фізичних осіб залежить, на сьогоднішній день, не лише від зручних та привабливих умов, високої якості депозитних продуктів ПАТ «Укрсоцбанк», але й від можливості отримати комплексне обслуговування.

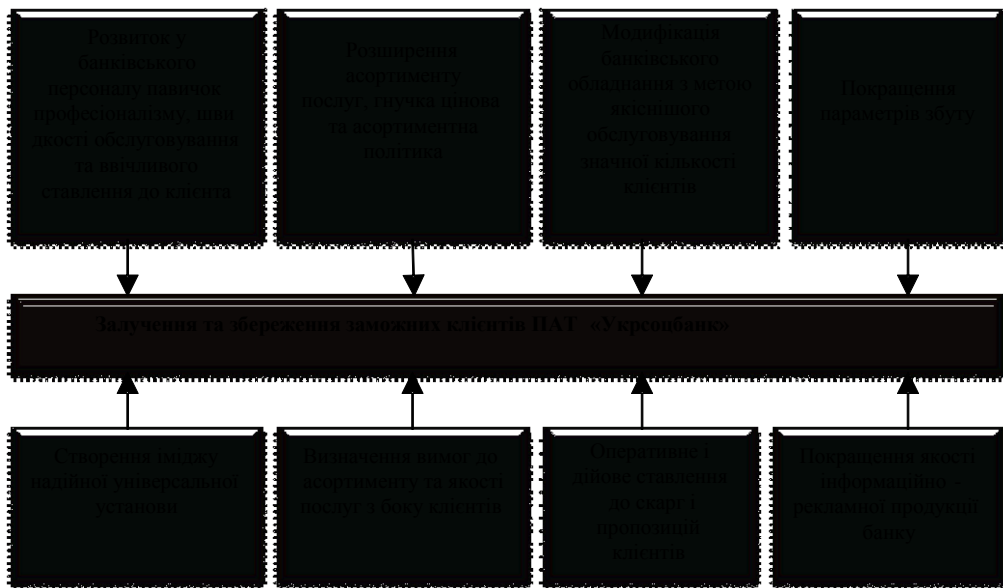

Рис. 3.3. Комплекс заходів щодо залучення нових клієнтів
ПАТ «Укрсоцбанк»

Система комплексного обслуговування клієнта передбачає купівлю не лише депозитного продукту, а й інших банківських і небанківських продуктів

(послуг) на пільгових умовах. З метою впровадження системи комплексного обслуговування фізичних осіб установами банків можуть бути використані різноманітні форми роботи, а саме:

1. Надання споживчих кредитів власникам депозитних рахунків. Споживчі кредити можуть надаватися під гарантії корпоративних клієнтів їх співробітників або фізичній особі за умови наявності певної суми на її депозитному рахунку (з урахуванням чинників її кредитоспроможності).

2. Об'єднання банківських та страхових послуг. При цьому ПАТ «Укрсоцбанк» за власний рахунок:

- страхує власників пластикових карток - вкладників від нещасних випадків;

- страхує власників пластикових карток, які від'їжджають за кордон;

- здійснює страхування життя вкладників, пенсійне або медичне страхування;

- здійснює страхування цінностей, що зберігаються в депозитних сейфах (наприклад, страхування цінних паперів від знищення).

3. Об'єднання банківських і туристичних (готельних, телефонних) послуг. Володар депозитного рахунку при виконанні встановлених вимог (сума вкладу, строк депозиту) має можливість із знижкою придбати картки міжнародних телефонних мереж, оплатити проживання в готелях, туристичні путівки та ін.

4. Перехресний продаж банківських послуг. Персонал різних підрозділів банку, що безпосередньо працює з клієнтами, пропонує їм не лише «власні» послуги, а й послуги інших підрозділів. Для зацікавленості співробітників може бути впроваджено спеціальну систему матеріального заохочення (оцінка за балами важливості послуг банку).

5. Обслуговування клієнтів до і після здійснення банківських операцій:

- обслуговування до здійснення операцій - ознайомлення клієнтів з політикою банку, з корисними властивостями існуючих і нових послуг; надання клієнтам гарантій їх якості;

- обслуговування після здійснення операцій - робота із скаргами та пропозиціями, перевірка якості обслуговування, надання додаткових послуг, прямий маркетинг.

6. Розширення часових параметрів збуту. Вивчення графіків роботи клієнтів, внесення відповідно до них змін у години роботи філій банку.

7. Надання консультаційних та інформаційних послуг клієнтам. Консультації з питань оптимального розміщення коштів, доцільності і переваг того чи іншого виду банківських продуктів. Консультації в галузі ЗЕД, маркетингу, права, бухгалтерського обліку тощо.

8. Система бонусів для клієнтів. Банк залежно від важливості того чи іншого виду продукту визначає бонус за бальною шкалою (депозити, кредитні картки, валютообмінні операції, споживчий кредит та ін.). Клієнти, які набирають найбільшу кількість балів, вважаються ключовими особами і отримують бонуси. Бонуси дають можливість отримувати премії, подорожувати із значними знижками.

Звичайно, оптимізація депозитної стратегії - непросте завдання, оскільки при його вирішенні необхідно врахувати інтереси економіки країни в цілому, банку як суб'єкта економіки, клієнта і персоналу банку. Цілком зрозуміло, що їх інтереси далеко не завжди збігаються, тому оптимальна депозитна стратегія має на меті перш за все узгодити їх через:

- здійснення політики управління активами та пасивами банку, що полягає в узгодженні проведення активних та пасивних операцій, зокрема погодженні депозитної, кредитної та інших політик банку між собою для підтримки його ліквідності, стабільності, надійності та фінансової стійкості;

- диверсифікацію ресурсів банку з метою мінімізації ризику незбалансованої ліквідності;

- сегментування депозитного портфеля (за економічною суттю, за категорією вкладників, за терміном залучення коштів тощо);

- застосування прийомів маркетингу для підвищення конкурентоспроможності банківських депозитних продуктів;

- диференційований підхід до різних груп клієнтів щодо вибору методів обслуговування депозитного рахунку (методи та терміни нарахування та виплати відсотків, відсоткові ставки тощо);

- розширення кола клієнтів через надання їм широкого кола додаткових послуг;

- запровадження дистанційного обслуговування клієнтів та використання різного роду стимулів для заохочення фізичних та юридичних осіб стати клієнтами банку.

Розглянемо ланцюг «фізична особа - банк». Уведемо визначення. Депозитна ставка відсотка - це номінальний відсотковий дохід за вкладом. Вклад - номінальний залишок за вкладом. Вклад із доходом - номінальний залишок за вкладом плюс номінальний відсотковий дохід. Реальний вклад - номінальний залишок за вкладом з урахуванням інфляції на момент оцінювання. Реальний вклад із доходом - номінальний залишок за вкладом плюс номінальний відсотковий дохід з урахуванням інфляції на момент оцінювання. Підсумковий дохід від вкладень - різниця між реальним вкладом із доходом і вкладом. Оскільки банки, зазвичай, установлюють номінальні відсоткові ставки у формі зростаючого відсотка залежно від збільшення строків та обсягів вкладень, то при обчисленні середньозваженої дохідності за базові прийнято вважати максимально можливі величини відсоткових ставок за видами вкладів. Фактична номінальна дохідність за вкладами фізичних осіб завжди буде нижчою від розрахункової.

Порівняльний аналіз дохідності за валютними і гривневими вкладеннями фізичних осіб ПАТ «Укрсоцбанк» і порівняльний аналіз доходів ПАТ «Укрсоцбанк» у від валютного і гривневого кредитування наведено в табл. 3.1.

Результат аналізу показав, що упродовж аналізованого періоду реальний дохід фізичних осіб від вкладень у доларах і євро має тенденцію до зростання. Упродовж 2014 р. і 2016 р. фізичні особи отримували значні збитки від вкладень у гривнях. За заданих параметрів прогнозу спостерігатиметься

зростання дохідності фізичних осіб від гривневих вкладень. У період 2014-2016 рр. ПАТ «Укрсоцбанк» отримувал реальный дохід від кредитування в доларах і євро і буде продовжувати його отримувати.

Таблиця 3.1

Порівняльний аналіз дохідності за валютними і гривневими вкладеннями фізичних осіб ПАТ «Укрсоцбанк»

Показник	2014	2015	2016	2017, прогноз
Вклад у дол.				
1. Реальний вклад з доходом, грн	9,792	10,546	6,969	7,878
Вклад в євро				
2. Реальний вклад з доходом, грн	9,99	11,107	10,964	12,37
Вклад у гривнях				
3. Реальний вклад з доходом, грн	0,995	1,003	0,99	1,026
Підсумок				
4. Різниця між доходами за вкладами в дол. і грн (грн)	8,797	9,543	5,979	6,852
5. Різниця між доходами за вкладами в дол. і грн (%)	89,84	90,49	85,79	86,98
6. Різниця між доходами за вкладами в євро і грн (грн)	8,995	10,104	9,974	11,344
7. Різниця між доходами за вкладами в євро і грн (%)	90,04	90,97	90,97	91,71

кредитування у гривнях реального сектору економіки потребує вдосконалення кредитної політики, оскільки у 2014 р. ПАТ «Укрсоцбанк» отримувал збитки від кредитування підприємств у гривнях. Порівняємо ефективність вкладів і кредитів для доларів і євро (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Порівняльна середньорічна ефективність валютних операцій банку

Показник	2014	2015	2016	2017, прогноз
1. Середньорічна ефективність валютної операції в дол., %	-43,603	28,442	12,491	20,19
2. Середньорічна ефективність валютної операції в євро, %	-0,01	-0,069	-0,033	-0,01
3. Порівняльна ефективність, %	-43,593	28,511	12,524	20,2

Аналіз даних табл. 3.2 свідчить, що середньорічна ефективність валютних операцій у доларах має нестійкий характер і залежить від рівня інфляції. Підтримка ПАТ «Укрсоцбанк» прибутковості упродовж 2016 рр. здійснювалася переважно за рахунок валютних операцій у доларах. Альтернативні збитки

ПАТ «Укрсоцбанк» отримував від валютних операцій у доларах у 2015 р. Неefективними для ПАТ «Укрсоцбанк» були також операції в євро. Середньорічна ефективність валютних операцій ПАТ «Укрсоцбанк» впродовж аналізованого періоду була нестабільною, оскільки 2015 року банк отримував великі збитки від валютних операцій. За заданих параметрів прогнозу ПАТ «Укрсоцбанк» від валютних операцій у доларах може отримати дохід - 20,2% на гривню вкладень.

Запропонована нова послуга, що допоможе ПАТ «Укрсоцбанк» отримати додаткові фінансові ресурси за стабільну платню та завоювати довіру клієнтів. Ця пропозиція допоможе ПАТ «Укрсоцбанк» розв'язати ще один проблемний аспект їхньої діяльності. Йдеться про те, що у структурі балансу ПАТ «Укрсоцбанк» 83 % з боку активів становлять кредити, а з боку пасивів вони лише на 40 % забезпечені депозитними вкладками. Подолання такого дисбалансу зробить діяльність ПАТ «Укрсоцбанк» значно ефективнішою. Звісно, ми не пропонуємо відмовитися від диверсифікації джерел фінансових ресурсів, однак банки можуть ефективніше використовувати потенціал, який становлять заощадження домогосподарств.

Послуга «Інвестиційна пара» - це приклад винайдення чогось нового завдяки комбінації відомих елементів. Це може здатися занадто простим, проте досвід зарубіжних країн показує, що така послуга є ефективною з точки зору задоволення побажань клієнтів та залучення коштів для ПАТ «Укрсоцбанк». Основна її перевага - це відносна незатратність впровадження і готова законодавча база, яка вже сьогодні дозволяє включити цю послугу до переліку послуг ПАТ «Укрсоцбанк». Невикористаний потенціал заощаджень домогосподарств, безперервне зростання депозитів фізичних осіб у ПАТ «Укрсоцбанк» та інтерес до нових, проте ще не популярних фінансових інструментів, а також позитивний досвід впровадження цієї послуги у країнах Європи дозволяє зробити обнадійливий прогноз можливостей впровадження подібної послуги в Україні.

3.2. Удосконалення механізму банківського мікrokредитування

Проблеми з кредитуванням змушували суб'єктів малого підприємництва скорочувати обсяги діяльності або закриватися взагалі. Без доступу до кредитних ресурсів мале підприємництво вирішувало питання виживання, а не розвитку і стабільної роботи. Зменшення обсягів фінансування програмних заходів, особливо в регіонах з недостатньо розвиненим підприємницьким потенціалом, посилює диспропорції регіонального розвитку, а внаслідок цього уповільнюється подолання кризових явищ в економіці регіонів. Спираючись на розуміння сутності кризи як невід'ємної фази економічного циклу, вихід з якої можливий лише на основі модернізації виробництва та виправлення накопичених макроекономічних диспропорцій економіки, вважаємо, що на поточному етапі розвитку України особлива увага повинна бути приділена розробці як короткострокових антикризових заходів, так і довгострокових, спрямованих на оновлення виробничого капіталу підприємств та інтенсифікацію структурної трансформації економіки.

Серед способів фінансової підтримки малого бізнесу можна виділити шість основних: – надання кредитних ресурсів; – використання механізму мікрофінансування; – реалізація схем надання гарантій; – здійснення лізингового фінансування; – субсидування процентної ставки по кредитних договорах; – венчурне фінансування. У період виходу з депресії першочерговим завданням є активізація банківського кредитування, що стане основою для розвитку інших форм фінансової підтримки підприємництва. Тому зосередимо увагу саме на цій формі підтримки малого бізнесу. Заходи, спрямовані на активізацію кредитування підприємництва, повинні відповідати інтересам як підприємців, так і фінансових інституцій та держави. Адже сектор малого бізнесу традиційно відноситься до групи найбільш ризикованих позичальників, тому вимоги до забезпечення по таких банківських кредитах найбільш суворі, а процентна ставка – найвища. Натомість надання позичок суб'єктам малого підприємництва не кредитними організаціями дозволяє

уникнути необхідності дотримуватися окремих вимог банківського законодавства, зокрема класифікації позичальників по групах кредитних ризиків, наявності високоліквідної застави і потреби формувати резерви на можливі втрати по кредитах.

Отже, активізація кредитування підприємництва повинна передбачати надання позичкових коштів усіма способами, що не суперечать законодавству, а саме: банківського кредитування, надання бюджетних кредитів і позик з фондів підтримки підприємництва, фондів взаємного кредитування. На поточному етапі розвитку України перед державою стоять два завдання: 1) формування стимулюючого законодавства і 2) забезпечення бюджетної фінансової підтримки, потрібної для відновлення процесу кредитування банками вітчизняних підприємців. Для цього необхідно:

а) законодавчо закріпити систему податкових пільг комерційним банкам, що займаються кредитуванням МСП;

б) розширити фінансове забезпечення процесу кредитування МСП в частині:

– законодавчого закріплення переліку пріоритетних галузей економіки та підприємств, що підлягають державній підтримці;

– розробки механізмів довгострокового рефінансування банків для кредитування підприємств, що займаються інвестиційно-інноваційною діяльністю;

– зменшення розміру обов'язкових резервів банку з урахуванням частки мікrokредитів і кредитів, наданих МСП, у загальному обсязі кредитного портфеля банку;

– розвитку механізмів фінансової співпраці банків з бізнес-інкубаторами та УФПП;

– пом'якшення вимог щодо відкриття філіалів у малих населених пунктах або через створення дочірніх мікрофінансових організацій (МФО);

- залучення в Україну коштів міжнародних фондів, міжнародних фінансових організацій та забезпечення доступу до цих ресурсів вітчизняних кредитно-фінансових установ, що спеціалізуються на кредитуванні МСП;

- створення спеціальних державних фондів фінансування інноваційних програм малого і середнього бізнесу для покриття інноваційних ризиків. На етапі виходу з економічної депресії першочергового значення набуває розвиток мікрокредитування, що особливо необхідне при ускладненому доступі підприємств до банківських ресурсів.

У мікрокредитуванні може бути використано три підходи [6]:

- пряме банківське мікрокредитування. До недоліків банківської форми мікрокредитування потрібно віднести відносно більші розміри мікrokредитів, а також неспроможність дочірніх відділень банків повністю забезпечити потреби мікробізнесу, а також споживачів, що проживають у невеликих населених пунктах;

- передача програми мікрокредитування до спеціально створеної банком дочірньої структури. Це дозволить реалізувати спеціальний підхід до оцінки кредитоспроможності МСП, здешевить мікrokредити для позичальників за збереження достатньо високого рівня рентабельності програми для банку, дозволить останньому створити власну філіальну мережу МФО за відносно невеликих витрат; – кредитування банками небанківських МФО, які, як правило, є основними фінансовими установами в малих населених пунктах. Найбільш доцільним, на нашу думку, є формування дворівневої системи мікрокредитування, на верхньому рівні якої – банки, на нижньому – небанківські МФО.

До першочергових завдань щодо формування й забезпечення ефективної роботи такої системи мікрокредитування в Україні потрібно віднести:

- прийняття Закону „Про мікрофінансову діяльність і мікрофінансові організації”, який визначить параметри макрофінансової діяльності, види організацій для включення в державний реєстр МФО, їх права та обов’язки, а також дозволить розробити єдині стандарти регулювання процедури

мікрокредитування на основі отримання бюджетних ресурсів, особливі податкові режими для МФО та реалізувати інші заходи підтримки з боку держави, що підвищують привабливість мікрофінансування для приватних інвесторів;

– удосконалення національної програми розвитку мікрокредитування у напрямі активізації кредитування малого і середнього бізнесу на депресивних територіях, де відсутність стартового капіталу за дефіциту кредитних ресурсів не дає можливості зробити перший крок для розвитку власної справи;

– удосконалення механізмів державної підтримки банків і небанківських фінансових установ (зокрема, кредитних спілок, товариств взаємного кредитування і т.д.);

– впровадження інноваційних технологій дистанційного фінансового обслуговування, таких як: мобільний і Інтернет-банкінг, електронні платежі.

По-перше, ці механізми не вимагають значних витрат, оскільки використовують існуючу телекомунікаційну інфраструктуру.

По-друге, вони дозволяють істотно розширити перелік фінансових послуг, що надаються мікрофінансовим позичальникам, оскільки МФО через обмеження по ризиках досить часто не мають права на операції грошових переказів і платежів;

– налагодження системи інформаційно-освітнього забезпечення громадян у сфері мікрокредитування;

– створення національної системи рейтингів для МФО;

– адаптація досвіду зарубіжних країн щодо розвитку механізмів фінансування мікрофінансових установ і організацій в Україні, зокрема Європейської схеми мікрофінансового кредитування. Вихід України із депресії передбачає не лише прискорення економічного зростання, а й структурну перебудову економіки. У зв'язку з цим уряд України особливу увагу повинний приділити стимулюванню розвитку інноваційного підприємництва таким способом:

– підтримки інноваційних МСП, що тільки розпочинають свою справу, субсидуючи частину витрат (до 90 %) на придбання і впровадження енергозберігаючих технологій і на технологічне приєднання до об'єктів електромережевого господарства; витрат на придбання основних засобів (крім легкового транспорту), програмного забезпечення, методичної і довідкової літератури, ремонт нежилых приміщень, отримання ліцензій, сертифікацію, виробництво, розміщення і розповсюдження реклами, отримання прав власності на результат інтелектуальної діяльності, оплати послуг з проходження обов'язкової сертифікації.

– компенсації витрат (до 50 %) інноваційним компаніям, які вже функціонують більше 1 року, на придбання устаткування, технологій, програмних розробок, витрат на оренду, відсотки по кредиту, сертифікацію і патентування, оплату послуг щодо отримання банківських гарантій; фінансового лізингу, приєднання до інфраструктурних та інженерних мереж;

– підтримки молодіжного підприємництва (через надання субсидій, приміщення, консалтингових послуг). Надання позичкових коштів малому підприємству, як правило, здійснюється через Фонди підтримки підприємництва у порядку, визначеному законодавством, що дозволяє:

– гнучко підходити до вирішення питання пошуку необхідного забезпечення за кредитами;

– надавати фінансову допомогу малим підприємствам, які не повністю задовольняють критерії кредитних організацій, а саме: наявність кредитної історії, необхідні обсяги руху грошових коштів і реалізації продукції, баланс ліквідності, наявність прибутків і визначений термін діяльності підприємства;

– залежно від реального положення справ у позичальника надавати відстрочку або змінювати умови погашення позики без необхідності додатково резервувати кошти, що змушені робити в таких випадках кредитні організації;

– здійснювати паралельно правове і інформаційне консультування позичальників (що не завжди практикується кредитними організаціями).

Однією з основних умов успішної співпраці держави, фінансових інститутів і підприємств у сфері розвитку мікрокредитування є отримання мультиплікаційного ефекту від наданих державою коштів. Державна підтримка процесу кредитування підприємництва буде результативною лише тоді, коли вона відповідатиме довгостроковим цілям розвитку країни, матиме чіткі і зрозумілі індикатори ефективності, наприклад, доступність мікрокредитів для дрібних і соціально незахищених позичальників. Ефективність заходів щодо бюджетної підтримки МФО досягається за виконання ряду умов.

По-перше, практика свідчить про недостатню ефективність прямого фінансування державою мікрокредитних програм. Це пов'язано із впливом ряду чинників, серед яких надмірно бюрократизоване управління, наявність політичної складової, що ускладнює реалізацію оптимальної ринкової стратегії та посилює корупційні ефекти. Внаслідок цього надання бюджетного фінансування недержавним МФО повинно здійснюватися виключно на поворотній, платній і терміновій основі за обов'язкового дотримання стандартів, властивих діяльності МФО.

По-друге, міжнародний досвід засвідчує важливість регулювання мікрофінансової діяльності відокремлено від класичної кредитної діяльності з урахуванням особливостей формування резервів на можливі втрати по мікрокредитах [10].

Так, широко відомий у світі Грамин-банк (Grameen Bank, Бангладеш) у рамках норм чинного регулювання, формує резерви на можливі втрати по позиках тільки за одним критерієм – якості обслуговування боргу. Основна частина коштів у Грамин-банк надходить з Міжнародного фонду сільськогосподарського розвитку ООН (The UN International Fund for Agricultural Development), який одним із перших надав Грамин-банку можливість видати свої перші позички в розмірі 3,4 млн дол. Крім того, Grameen Bank одержує гранти й субсидії від урядів Норвегії, Швеції, Канади, Німеччини. Йому дають гроші приватні фонди, наприклад, Фонд Форда (Ford Foundation), Міжнародний валютний фонд і Світовий банк. Гроші надходять у

Грамин-банк або без відсотків, або за ставкою, набагато нижчою за ринкову, зазвичай 2 %. Після цього Грамин-банк розміщує отримані кошти на термінових депозитах у комерційних банках, які нараховують більший відсоток, утримуючи прибуток від різниці між ними. Грамин-банк бере зі своїх позичальників 20 % річних, що нижче від ринкових ставок у країні з високою інфляцією й майже повністю відсутніми заощадженнями. За цією ставкою банк рефінансує свій позичковий портфель, що на 39 % забезпечується новими субсидіями. Грамин-банк практикує „групову схему” погашення наданих кредитів. Позичальники групуються по 5 чоловік.

Усі майбутні позики, на які може претендувати член групи (пропонується взяти в кредит на 80 % більше, ніж по першій позичці) залежать від погашення своїх позичок групою у цілому. Якщо одна людина не гасить свою позичку, інші члени групи або змушують його платити, або платять за нього. Член групи, що хоче отримати другу позичку, стимулюється тим або іншим способом розрахуватися по першій. Відтак майже 98 відсотків перших позик повертаються вчасно. Банк називає цю систему „самопідтримка порядку” (self policing), однак працівники банку щотижня обходять всіх позичальників, здійснюючи постійне спостереження за ними. Водночас відсоток повернення інших позичок виявляється істотно нижчим, ніж перших. Незважаючи на негативну критику, модель Грамин-банк продовжує мати успіх і розвивати свою концепцію мікрокредитування.

По-третє, важливою умовою довгострокової ефективності державної бюджетної підтримки є зобов'язання МФО щодо диверсифікації джерел залучення додаткових ресурсів (наприклад, заощаджень населення, банківських кредитів, комерційних інвестицій тощо). У протилежному випадку МФО стають занадто залежними від державної допомоги, що робить їх нестійкими в довгостроковому аспекті, а отже, позбавляє можливостей стати повноцінними учасниками фінансового ринку. Таким чином, доцільно ще раз підкреслити, що кардинально змінити підприємницький клімат в Україні можна лише на основі ефективної кредитної підтримки як підприємців на початкових стадіях

розвитку своєї справи, так і пріоритетних напрямів підприємницької діяльності. Це дозволить створити принципово нові умови для розвитку підприємництва, яке буде орієнтувати власну діяльність на виробництво конкурентоспроможної продукції, адекватної світовим стандартам. Лише так можна прискорити процес просування економіки України по шляху інноваційно-інвестиційного розвитку. Тому завданням наступних досліджень стане розробка послідовності заходів щодо реалізації в Україні схем надання гарантій, здійснення лізингового фінансування, субсидування процентної ставки по кредитних договорах, венчурного фінансування.

На основі діючої банківської практики з'ясовано, що робота з малими підприємцями сьогодні є одним з пріоритетних напрямів для всіх банків. Теоретичне обґрунтування та практична реалізація стратегії банківського маркетингу в мікрокредитуванні має визначатися загальнодержавними процесами соціально-економічних перетворень в Україні, стати дієвим інструментом макроекономічної стабілізації та зростання.

На основі вивчення організації маркетингу в ПАТ «Укрсоцбанк», який активно займається мікрокредитуванням були визначені пріоритетні заходи маркетингу банківського мікрокредитування:

- оптимізація маркетингу та розширення пропозиції мікрокредитних послуг для розвитку малого підприємництва;
- спрощення процедур і зменшення строків опрацювання кредитних заявок;
- скорочення переліку документів, необхідних для надання мікрокредиту;
- створення в банківській структурі окремих спеціалізованих підрозділів для обслуговування представників малого бізнесу та спеціалізація не за видами фінансових послуг, а за сферами діяльності клієнтів;
- розширення переліку інформаційної допомоги суб'єктам малого бізнесу для мінімізації ризиків мікрокредитування;
- створення спеціальних банківських порталів для малого бізнесу, на яких клієнти можуть швидко та анонімно отримати консультацію щодо певного банківського продукту;

–економія часу клієнта та індивідуалізація роботи з ним.

Запропоновано використовувати при здійсненні мікрокредитування такі основні конкурентні маркетингові стратегії:

–управління диференціацією мікрокредитів з метою підвищення конкурентоспроможності власних послуг серед сукупності аналогічних послуг банків-конкурентів;

–підвищення якості обслуговування мікропозичальників (управління якістю послуг);

–підвищення продуктивності праці персоналу банку порівняно з конкурентами (рис. 3.4).

Рис. 3.4. Конкурентні маркетингові стратегії банків у мікрокредитуванні

Враховуючи складність моделювання фінансової діяльності банківської установи, яка полягає в тому, що банк є системою, в якій водночас проходять детерміновані й випадкові процеси, які тісно пов'язані між собою, а також те, що істотну роль у діяльності банку відіграють суб'єктивні управлінські рішення, на практиці інколи дуже складно застосовувати математичну модель аналізу діяльності банківської установи за відповідним напрямом. З урахуванням цього у роботі розроблено типові моделі прогнозування показників мікрокредитування для досліджуваних банків України, а також

регресійні лінійні моделі впливу окремих видів кредитних продуктів на узагальнені показники мікрокредитування.

Розглянуто найпростіші моделі прогнозування показників мікрокредитування деяких банків України, а також регресійні лінійні моделі впливу окремих видів кредитних продуктів на узагальнені показники мікрокредитування.

Лінійні ($\tilde{\sigma}^{li}$), параболічні ($\tilde{\sigma}^{i\delta}$) і експоненціальні ($\tilde{\sigma}^{exp}$) моделі трендів досліджуваних показників мікрокредитування мають вигляд:

$$\begin{aligned}\tilde{\sigma}_1^{li} &= -4,54667 + 6,86485 \cdot t \\ \tilde{\sigma}_1^{i\delta} &= 1,67833 + 3,75235 \cdot t + 0,28296 \cdot t^2 \\ \tilde{\sigma}_1^{exp} &= \exp\{1,78054 + 0,26650 \cdot t\}\end{aligned}\quad (3.1)$$

В роботі здійснено розрахунок та оптимізацію загальної ефективності роботи ПАТ «Укрсоцбанк» в сфері мікрокредитування та його портфеля мікрокредитів. З форми побудованої кривої Марковіца (рис. 3.5) визначено, що ступінь ризику дуже сильно зростає, коли ефективність стає дещо більшою за 1,7.

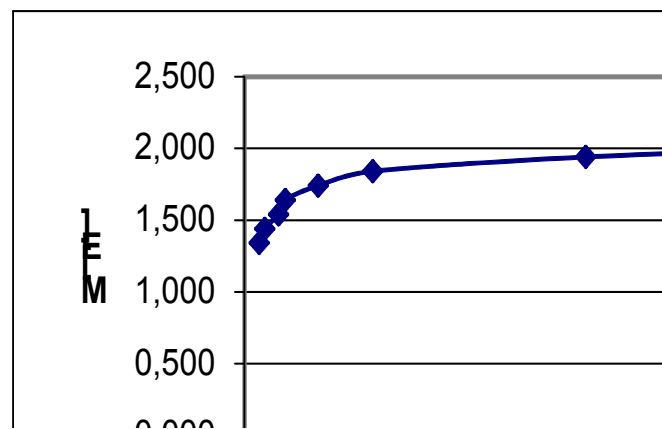

Рис. 3.5. Крива Марковіца

На основі проведеного математичного аналізу зроблено висновок, що кредитним експертам та фінансовим аналітикам даного банку необхідно працювати саме з такою ефективністю, і при цьому оптимально розподілити потоки коштів за різними видами мікрокредитування.

Модель оптимізації рівня ризику щодо конкретного договору мікрокредитування будується на основі виділених чинників, що впливають на

надійність позичальника. В загальному вигляді ця модель може бути представлена у вигляді задачі лінійного програмування:

$$\phi_s = f(x_i) = \sum_{i=1}^n a_i \cdot x_i \rightarrow \min, \quad (3.2)$$

де n – кількість договорів мікрокредитування (кількість мікропозичальників);

i – конкретний позичальник;

x_i – конкретний фактор;

y_i – рівень ризиковості договору;

a_i – параметри, що характеризують i -й фактор (рівень річного валового доходу, термін ведення підприємницької діяльності, кількість найманих працівників, наявність власної та/або орендованої нерухомості, яка використовується у виробничій діяльності, вартість запропонованого забезпечення).

Модель оптимізації рівня ризику щодо конкретного виду мікрокредитування будується на основі встановлених рівнів ризику за попередньою моделлю.

$$Z_j = F(y_i) = \sum_{j=1}^m b_j y_i \rightarrow \min, \quad (3.3)$$

де m – кількість видів мікрокредитування;

j – конкретний вид мікрокредитування;

y_i – рівень ризикованості i -го договору мікрокредитування;

b_j – параметри пріоритетних видів мікрокредитування (дохідність, попит у мікропозичальників, швидкість оформлення, необхідність забезпечення);

Z_j – рівень ризиковості j -го виду мікрокредитування.

Модель оптимізації рівня ризику портфеля мікрокредитування конкретного банку:

$$P = Q(Z_j) = \sum_{k=1}^e c_k z_j \rightarrow \min, \quad (3.4)$$

де e – загальна кількість складових елементів портфелю;

k – конкретна складова портфелю;

c_k – ваговий коефіцієнт складової портфелю (за видами кредитних продуктів, за строками використання, за видами діяльності мікропозичальників, за групами ризику);

Z_j – рівень ризикованості виду мікрокредитування;

P – загальний рівень ризиковості портфелю мікрокредитування.

Запропоновані в роботі моделі оптимізації рівня ризику є прості та універсальні, не вимагають від кредитних спеціалістів банку специфічних математичних знань, і, оскільки використаний індуктивний перехід від одного позичальника до портфелю банку загалом, застосовувати їх можна і доцільно на будь-якому етапі кредитного процесу.

3.3. Шляхи активізації банківського мікрокредитування інноваційного розвитку малого бізнесу

Одним з основних показників, який характеризує інноваційну спрямованість економіки, є загальна наукомісткість ВВП. У США, Японії та країнах Західної Європи даний показник знаходиться приблизно на рівні 2,5-3%, за прогнозом на 2017 рік передбачається його поступове підвищення. Подібна тенденція простежується і в країнах Південно-Східної Азії, Китаї та Індії. Натомість в Україні наукомісткість ВВП з кожним роком скорочується і нині становить близько 1%.

Активізація інноваційних процесів та впровадження інновацій у всіх галузях економіки держави пов'язуються перш за все з діяльністю підприємств. В Україні частка підприємств, що реалізують і впроваджують інновації, постійно зменшується. Зокрема, у промисловому виробництві їхня кількість зменшилась від 26% у 1994 р. до 14% у 2015 р. При цьому частка таких підприємств в розвинених країнах становить від 70% і вище. Основу підприємницького сектору соціально-орієнтованої ринкової економіки складає малий бізнес – 90–95% від загальної кількості всіх підприємств. Він створює

значну частину ВВП, забезпечує зростання інвестицій та зайнятості населення, сприяє вирішенню низки інших соціально-економічних проблем, а також активно впроваджує інновації в економіку. До 50% нововведень створюються і реалізуються саме у цьому секторі. Малі підприємства є інноваційно-активними у багатьох видах економічної діяльності.

Проте в Україні малий бізнес, зокрема інноваційно-активний, порівняно з багатьма іншими державами розвинений недостатньо. Значно меншою є й кількість малих підприємств (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Показники, що характеризують стан розвитку малих підприємств
у різних країнах світу в 2016 р.

Країни	Частка малих підприємств у ВВП, %	Частка малих підприємств у загальній кількості зайнятих, %	Кількість малих підприємств на 1000 жителів
Великобританія	50-53	49	46,0
Німеччина	50-52	46	37,0
Італія	57-60	73	68,0
Франція	55-62	54	35,0
Країни ЄС (загалом)	63-67	72	45,0
США	52-55	54	74,2
Японія	53-57	78	50,0
Росія	10-11	10	8,1
Україна	близько 10	близько 10	7,0

Здійснення інноваційної діяльності малими підприємствами пов'язане із поняттям інноваційного розвитку малого бізнесу. З огляду на те, що процес інноваційного розвитку малого бізнесу потребує окремих досліджень, і в економічній літературі досі не подано тлумачення цього поняття.

Поняття інноваційного розвитку малого бізнесу (підприємництва) розглянуто ширше, ніж поняття малого інноваційного підприємства, оскільки згідно із Законом України "Про інноваційну діяльність", інноваційне підприємство трактується як підприємство (об'єднання підприємств), що розробляє, виробляє і реалізує інноваційні продукти і (або) продукцію чи

послуги, обсяг яких у грошовому вимірі перевищує 70 відсотків загального обсягу продукції і (або) послуг. Відповідно до Наказу Державного комітету статистики України "Про затвердження форм державних статистичних спостережень з статистики науково-технічного прогресу", інноваційно-активними є ті підприємства, які здійснювали інновації протягом останніх трьох років. Вказано, що необхідно звернути увагу у дослідженні саме на інноваційний розвиток малого бізнесу, а не тільки на інноваційне підприємництво, оскільки підтримки з боку держави через відповідний регуляторний вплив потребують не лише зазначені у Законі, а й інші підприємства, які виробляють нові види продукції, впроваджують прогресивні технологічні процеси та реалізують інноваційні проекти, що також позитивно позначається на розвитку національної економіки і соціальної сфери.

Встановлено, що з точки зору відношення до інноваційної діяльності сектор малого підприємництва (інноваційний малий бізнес) складається з трьох різних груп малих фірм, які значно відрізняються за регулярністю та метою ведення інноваційної діяльності.

Першою з них є група традиційних малих фірм, що працюють у різних галузях і під тиском ринкової конкуренції змушені ситуативно чи періодично оновлювати процеси та принципи організації власної діяльності. Роль в інноваційному процесі цієї групи малих фірм, як правило, обмежується участю у дифузії інновацій або ситуативним, нецілеспрямованим винайденням і поширенням удосконалюючих інновацій.

Другу групу утворюють науково-дослідні малі фірми, які професійно займаються діяльністю у сфері досліджень та розробок на замовлення ринкових агентів або державних установ. До таких структур, зокрема, належать приватні науково-дослідні фірми, інститути, лабораторії, що діють на комерційній основі й відповідають законодавчо встановленим критеріям належності до сектору малого підприємництва. Малі фірми цієї групи переважно працюють на замовлення великого бізнесу і є головними постачальниками новаторських ідей для оновлення виробництва.

До третьої групи належать інноваційно орієнтовані малі фірми, тобто ті, діяльність яких зосереджена на реалізації здебільшого власної новаторської ідеї. Інноваційна діяльність цієї групи малих фірм полягає у самостійній розробці, комерціалізації і використанні новацій. Інноваційна діяльність є стратегічною для інноваційно орієнтованих малих фірм, і від успішності її ведення повністю залежать їхня прибутковість і перспективи зростання.

Один з основних напрямів активізації інноваційної діяльності малого бізнесу – це надання банківського мікрокредиту. Використання банківського кредиту є класичною технологією запозичення необхідних фінансових ресурсів для розвитку малих підприємств та здійснення інвестиційно-інноваційної діяльності. В економічно розвинених країнах питома вага кредиту в структурі джерел фінансування малого бізнесу становить не менше, ніж 60%. Зовсім іншою є структура джерел фінансового забезпечення малого бізнесу в Україні, де частка кредиту дорівнює менше, ніж 20%. Фінансове забезпечення малого бізнесу в нашій державі показано на рис. 3.6.

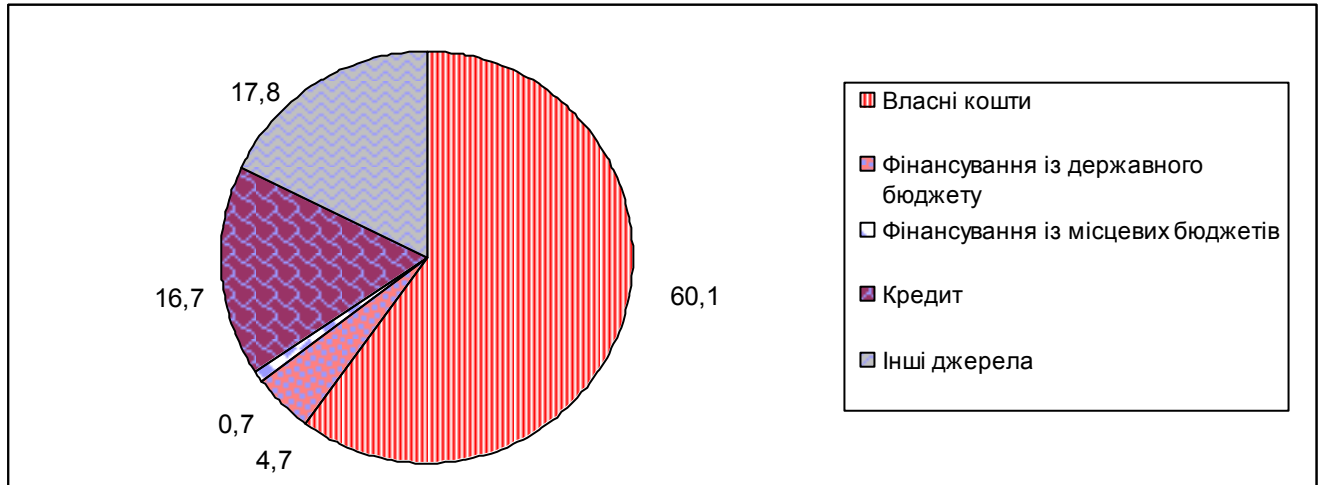

Рис. 3.6. Структура джерел фінансового забезпечення малого бізнесу в Україні за 2016 р.

Банківське кредитування інноваційного розвитку малого бізнесу забезпечує значний ефект мультиплікації для розвитку економіки. Відбувається одночасна дія двох інтегральних, органічно взаємопов'язаних

мультиплікаторів: інвестиційного і грошового. Розвиток малого бізнесу на інноваційній основі забезпечує зростання обсягів інвестицій в економіку, що збільшує обсяги грошових потоків через банківську систему, стимулюючи її розвиток та обсяг кредитних операцій. З іншого боку, банківське кредитування стимулює здійснення інвестиційно-інноваційної діяльності малими підприємствами.

Інноваційно орієнтоване мале підприємництво створює передумови для розширення виробництва, виникнення нових фірм, видів діяльності, галузей і секторів економіки. Розширення виробництва в кожній галузі завжди посилює попит на товари, які виробляють в інших галузях. Особливістю малого бізнесу є його орієнтованість значною мірою на споживчий попит. Зміни у споживанні відповідно впливають на обсяг інвестування. Таким чином, мультиплікація доповнюється акселерацією, яка показує у скільки разів зростуть обсяги нових інвестицій при змінах в обсягах виробництва.

Мультиплікатор інвестицій показує залежність приросту обсягу національного виробництва від зростання обсягів інвестицій в економіку і його можна подати у такому вигляді:

$$m = \frac{1}{1 - (1 - MTR) \times (MRS + MPI - MPM - KSE)}, \quad (3.5)$$

де m – мультиплікатор інвестицій;

MTR – граничний податковий коефіцієнт, який показує, наскільки змінюється величина податкових вилучень зі зміною ВВП;

MRS – гранична схильність до споживання, яка відображає зміни у споживанні зі зміною національного доходу;

MPI – гранична схильність до інвестицій, яка відображає зміни в інвестиціях зі зміною національного доходу;

MPM – гранична схильність до імпорту, яка показує, наскільки змінюється імпорт зі зміною величини національного доходу;

KSE – коефіцієнт тінізації економіки, який показує рівень перебування економіки в тіні.

Цей коефіцієнт розраховано як відношення рівня тіньової економіки до ВВП. При розрахунку мультиплікатора інвестицій запропоновано враховувати такий фактор, як рівень тінізації економіки, оскільки, знаходження економіки в тіні обмежують можливості для розвитку малого бізнесу, здійснення ним інвестиційно-інноваційної діяльності. Рівень тіньової економіки в Україні становить 31% від офіційного ВВП. За іншими оцінками, цей показник дорівнює понад 50%.

Характерна особливість здійснення інвестиційно-інноваційної діяльності малими підприємствами виявляється в тому, що вони завжди є об'єктом податкового стимулювання переважно через механізми податкових канікул, режиму прискореної амортизації та спрощеної системи оподаткування, що визначає високий факторний вплив на збільшення ефекту мультиплікації граничного податкового коефіцієнта.

Забезпечення зайнятості населення здебільшого у малому бізнесі й у сфері інноваційної діяльності, яка є пріоритетною для економіки, і ведення урядом ефективної соціальної політики здійснюватимуть значний факторний вплив на збільшення ефекту мультиплікації граничної схильності до споживання. Розвиток малого підприємництва на інноваційній основі створює умови для зміцнення експортних позицій національного товаровиробника на зовнішніх ринках, а також на внутрішньому ринку за рахунок імпортозаміщення, що визначає значний факторний вплив на збільшення ефекту мультиплікації граничної схильності до імпорту. Розвиток малих підприємств сприятиме детінізації економіки, а це дасть змогу переважну частину створюваного продукту перерозподіляти через бюджетний механізм, що суттєво впливає на соціально-економічний розвиток держави.

Вказано, що детінізація обмежує тезаврацію, а це водночас зменшує коефіцієнт депонування (який в Україні становить близько 0,30) і, як наслідок, збільшує грошовий мультиплікатор. Мобільність малого бізнесу та

інтенсивність його розвитку є факторами збільшення кредитного портфеля банківської системи, які підвищують ефективність використання акумульованих нею ресурсів, впливаючи на зменшення фактичного рівня резервування (касових залишків), що належать до факторів грошової мультиплікації. У результаті цього збільшується грошова маса, покращується її структура, тобто відбувається насичення економіки фінансовими ресурсами.

Водночас акумулювання грошей банківською системою – це фактор протидії інфляції, що має важливе значення для стабілізації курсу національної валюти, і сприяє зростанню додаткового кредитного ресурсу, зокрема збільшенню довгострокових кредитів в економіку, які стануть стимулом для інноваційного розвитку малого бізнесу. В Україні частка довгострокових кредитів у загальному обсязі кредитного портфеля банківської системи становить 60%, тоді як у розвинених країнах – 70-80%. Загалом зростання кредитних операцій позначається на ремонетизації економіки. В нашій державі рівень монетизації перебуває в межах 50%, а у розвинутих країнах – від 70% і вище, що є ознакою більш високого рівня стабільності фінансового сектору держави.

Формування реальних можливостей і шляхів банківського кредитування інноваційної діяльності малого бізнесу здійснюється на основі нормативно-правового забезпечення. У роботі встановлено, що:

- з бюджету недостатньо виділяється коштів на впровадження інновацій, а бюджетна підтримка активізації інноваційних процесів у малому бізнесі практично відсутня. Здійснюється фінансування деяких великомасштабних інвестиційно-інноваційних проектів, а для цього використовуються не достатньо прозорі механізми;

- практично жодні інструменти для стимулювання впровадження інновацій, малим бізнесом як на етапі його становлення, так і розвитку не застосовуються. Законодавчо не врегульованими залишаються процедури проведення експертизи, кваліфікування та реєстру інновацій;

– муніципальні інноваційні фінансово-кредитні установи, що є основними інститутами, завдання яких полягає у фінансовій, організаційній, інформаційній, консультаційній, технічній підтримці на регіональному рівні впровадження бізнесом інновацій, на сьогодні не створено;

– законодавчо не врегульованим залишається питання щодо сприяння розвитку інфраструктури інноваційного малого бізнесу, зокрема таких її складових, як бізнес-центри, бізнес-інкубатори, центри трансферту технологій та ін.;

– не використовуються такі фінансово-кредитні інструменти стимулювання банківського кредитування інноваційного малого бізнесу, як система пільгового рефінансування комерційних банків і диференціація нормативів обов'язкового резервування щодо тих банків, які кредитують малий бізнес, впровадження інновацій через законодавчу неврегульованість процедури отримання преференцій комерційними банками від НБУ при наданні таких кредитів.

Загалом у нормативно-правових актах України вказано механізми фінансово-кредитної підтримки банківського кредитування інноваційного розвитку малого бізнесу з боку держави, але здебільшого ці документи не визначають можливі шляхи їхнього застосування. Запропоновано внести зміни в законодавство у вказаних напрямках з обов'язковим урахуванням специфіки національної економіки та світового досвіду.

Характерним явищем для банківських установ у державах з розвинутою ринковою економікою було упереджене ставлення до мікрокредитування малого бізнесу з огляду на меншу вигідність і більший ризик таких операцій. В сучасних ринкових умовах домінуючою стратегією для фінансових інституцій стає розбудова комунікаційних зв'язків та партнерських відносин із сектором малого бізнесу. Це зумовлено тим, що:

– банки усвідомлюють зростаючу роль інновацій і малого підприємництва у ринкових відносинах та структурі економіки держави;

- у банків виникає необхідність в освоєнні нових ринків, розширенні бази перспективних клієнтів та вкладення на довготривалу перспективу;

- в європейських та інших розвинених країнах є вагомою підтримка з боку держави банківського кредитування малого бізнесу й інноваційних процесів, пов'язаних з діяльністю малих підприємств.

Для активізації банківського мікrokредитування інноваційного розвитку малого бізнесу в Україні держава, насамперед повинна забезпечити умови для вільного й ефективного функціонування ринкового механізму саморегулювання (дії ринкових законів) та доповнити його відповідною системою дискреційного стимулювання. Вказано на використання різних регуляторних важелів, які можна розглядати як:

- важелі, що безпосередньо впливають на банківське кредитування інноваційного розвитку малого бізнесу, і можуть мати податкову, бюджетну, грошово-кредитну, адміністративно-регуляторну й іншу спрямованість;

- важелі, що опосередковано впливають на розвиток малого бізнесу, банківської системи та інноваційну діяльність, а це загалом позначається на банківському кредитуванні інноваційного розвитку малого бізнесу.

Вони кореспондують з подальшим проведенням системних соціально-економічних реформ і розвитком інфраструктури економіки України (рис. 3.7).

Існують важелі (регулятори), які на сучасному етапі необхідно використовувати на загальнодержавному рівні:

- збільшення обсягу рефінансування НБУ, яке повинно носити цільовий характер стосовно тих комерційних банків, які кредитують малий бізнес;

- зменшення норми обов'язкового резервування з боку НБУ щодо тих комерційних банків, у структурі кредитного портфеля яких значну частку становлять кредити підприємствам малого бізнесу;

- виключення з бази оподаткування банків частини прибутку від кредитів, наданих малим підприємствам і підприємствам, які впроваджують інновації;

- субсидування процентних ставок за позиками малим підприємствам, які впроваджують інновації;

– створення системи гарантійних фондів з використанням коштів державного і місцевих бюджетів з метою забезпечення кредитів для малих підприємств, які впроваджують інновації;

– між двома рівнями банківської системи – центральним банком та комерційними банками створення банку другого рівня, тобто спеціальної кредитної установи, яка за рахунок державних коштів здійснюватиме кредитування з метою сприяння розвитку, а не отримання комерційного прибутку;

– для подолання певної необізнаності підприємців щодо можливостей, які відкривають для них банківські установи, організація системи своєрідного кредитного просвітництва і проведення тренінгів для підприємців та навчання самих фахівців банківських й інших установ сучасним технологіям кредитування малого бізнесу.

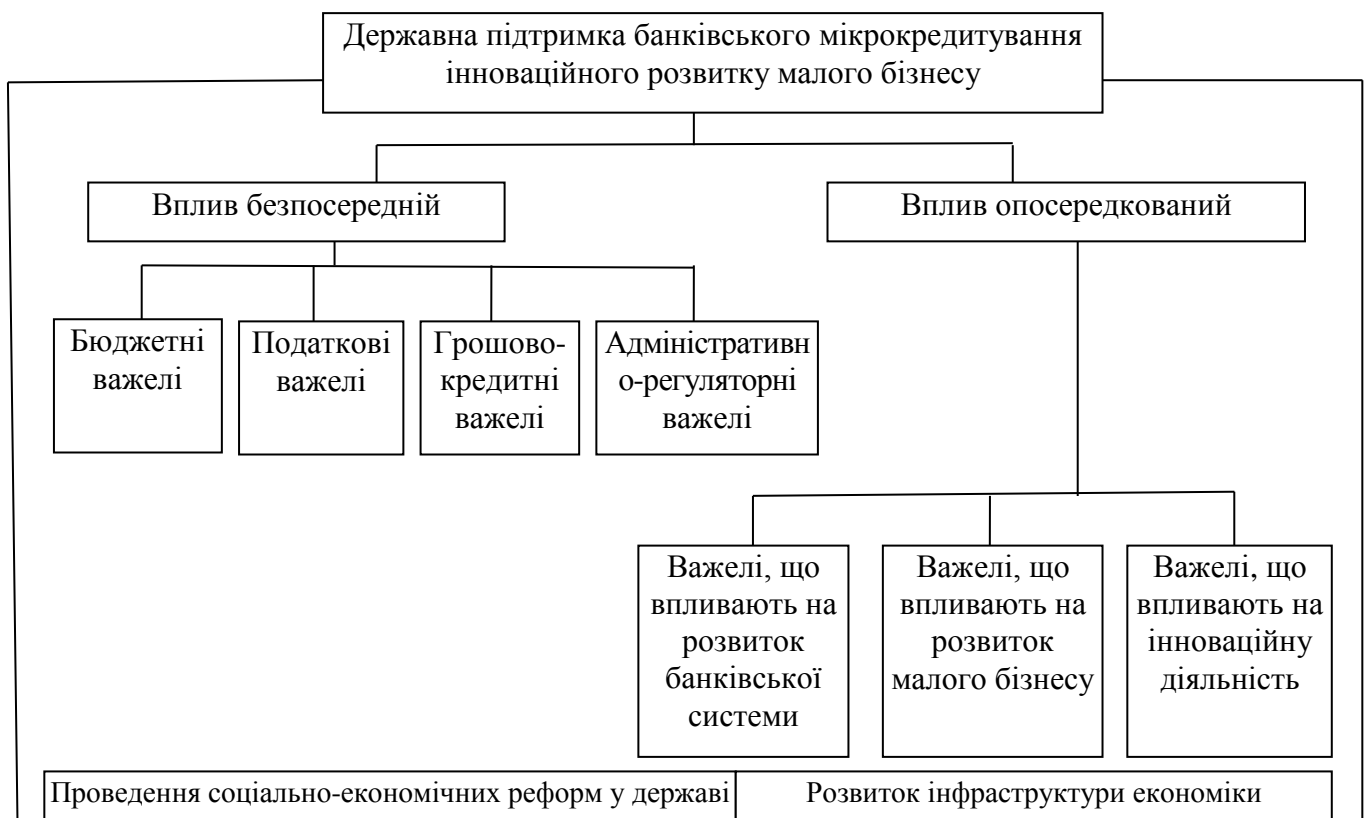

Рис. 3.7. Напрями державної підтримки банківського мікrokредитування інноваційного розвитку малого бізнесу

Щодо малих підприємств, яким за рахунок бюджетних коштів здійснюється відшкодування відсотків за кредитами, запропоновано використовувати такі критерії, як:

а) здійснення підприємством інноваційної діяльності (реалізація інноваційного проекту);

б) зростання фонду оплати праці за визначеною диференційованою шкалою, відповідно до якої:

– якщо річний фонд оплати праці становить не менше, ніж 50 тис. грн., то підприємство може отримувати фінансові преференції тільки за умови приросту фонду оплати праці впродовж року на 100%;

– якщо фонд оплати праці становить більше, ніж 100 тис. грн., то такий приріст є достатнім на рівні 50%;

– якщо фонд оплати праці становить більше, ніж 300 тис. грн. – то 30 % і т. д.

Такий важіль дає змогу одночасно стимулювати здійснення інноваційних процесів в економіці та розвиток малого бізнесу в державі, сприяти зростанню фонду оплати праці, розширенню бази для оподаткування і збільшенню зайнятості. Для оперативного відстеження ефективності методів державної підтримки цього економічного сектору та визначення ступеня їхнього впливу на макроекономічні показники країни необхідно: запровадити щоквартальний моніторинг „Мікрокредитування малого бізнесу” і „Мікрокредитування інноваційної діяльності” та публікувати щодо цього щорічний звіт; змінити процедури статистичної звітності як суб’єктів малого бізнесу, так і самих банків, переглянувши порядок ведення аналітичного обліку вітчизняними банківськими установами.

В ринкових умовах існує необхідність для банківських установ налагодження комунікаційних зв’язків із сектором малого бізнесу, насамперед інноваційно-активним. Необхідно вдосконалення спектру банківських продуктів та технологій (у тому числі відповідно до видів економічної

діяльності) і підвищення їхнього значення для тих підприємств малого бізнесу, які впроваджують інновації. З метою реалізації на національному ринку підприємствам малого бізнесу банківських продуктів, запропоновано банкам створювати спеціальні служби, які при наданні мікрокредитів інноваційно активному малому бізнесу проводитимуть експертизу бізнес-планів, надаватимуть конкретні послуги підприємцям: технічного, правового, організаційного, консультаційного, іншого характеру та здійснюватимуть контроль і спостереження за розвитком суб'єктів малого підприємництва.

Висновок до розділу 3

Теоретичне узагальнення трактування поняття «мікрокредитування» різними науковцями дало можливість запропонувати його уточнення як специфічної форми кредитування, спрямованої на фінансову підтримку малого бізнесу фінансово-кредитними установами, що характеризується спрощеним порядком оформлення та обмеженим розміром видачі грошових коштів з метою започаткування «нового», підтримки функціонування або розширення діючого бізнесу. Розвиток банківського мікрокредитування малого бізнесу приведе до збільшення внеску малого підприємництва в економіку України, зміцнення економічної бази регіонів, позитивного впливу на розв'язок проблеми зайнятості, насичення вітчизняного ринку товарами і послугами.

Для мікрокредитування як специфічної форми кредитування, крім класичних принципів, характерними є ще два принципи – ризиковості і гнучкості умов мікрокредитування, урахування яких при видачі мікрокредитів є необхідною умовою. Для більш точного визначення ціни мікрокредитування важливо ввести ще одну класифікаційну ознаку мікрокредитів, а саме «за метою». За цією ознакою поділено мікрокредити на започаткування «нового» бізнесу, підтримки функціонування бізнесу, розширення діючого бізнесу.

Ризики, притаманні банківському мікрокредитуванню малого бізнесу, запропоновано класифікувати за трьома групами: зовнішні, притаманні банку, притаманні позичальникові. Специфічний прояв стосовно мікрокредитування та найвищий ступінь впливу мають ризики, притаманні позичальникові, а саме: непогашення мікрокредиту окремим позичальником, ризик бізнесу, ризик застави, які ускладнюють мікрокредитування з позиції банків як кредиторів.

Проведений аналіз сучасного стану розвитку банківського мікрокредитування малого бізнесу засвідчив тенденцію до зростання залишків кредитів, наданих суб'єктам підприємницької діяльності (у тому числі й малому бізнесу), яка була пригальмована через світову економічну кризу.

Вивчення позитивного досвіду зарубіжних країн з мікрокредитування малого бізнесу дозволило визначити можливості його впровадження в Україні, основними з яких є: налагодження тісного взаємозв'язку між державою і банками та об'єднання їх зусиль з активізації мікрокредитування малого бізнесу; створення спеціалізованих організацій для підтримки започаткування власної справи суб'єктом підприємницької діяльності, розподіл ризику кредитування малого бізнесу між банками та державою через створення спеціального фонду для надання гарантій; розроблення програм мікрокредитування окремо для кожного регіону України, поділ програм мікрокредитування на загальнодержавні, регіональні та галузеві.

Подоланню негативних явищ у сфері банківського мікрокредитування малого бізнесу сприятиме впровадження концепції державної підтримки його розвитку. Ураховуючи важливість мінімізації ризиків мікрокредитування у період фінансової кризи, запропонована система вдосконалення страхування як методу мінімізації ризику при банківському мікрокредитуванні малого бізнесу, яка ґрунтується на застосуванні конкретних заходів для банків, страхових компаній і малого бізнесу. Упровадження цієї системи в банківській практиці дозволить урахувати особливості мікрокредитування та створити для банку як кредитора реальні можливості стягнення та задоволення своїх вимог щодо вартості заставного майна після його реалізації, створити ефективну систему швидкого розгляду справ, пов'язаних із процесом мікрокредитування.

При реструктуризації мікrokредитів малого бізнесу в період фінансово-економічної кризи доцільно дотримуватись принципу фінансової еквівалентності, який лежить в основі еквівалентних взаємозв'язків між процентними ставками та еквівалентними платежами. Для зменшення боргового навантаження позичальника запропоновано суму процентів зафіксувати на певний момент часу та сплачувати надалі їх теперішню вартість.

ВИСНОВОК

Вплив заощаджень населення на процеси, що відбуваються в економіці країни, має багатогранний характер. По-перше, грошові доходи населення у формі депозитних вкладів виступають джерелами ресурсів кредитних організацій, потрібних для їх діяльності на фондовому і кредитному ринках. По-друге, впливають на процеси, що відбуваються на валютному, товарному ринках і ринках нерухомості та ін. По-третє, вони відіграють особливу роль в утворенні інвестицій в економіці. Бути інвестиціями - одна з важливих функцій грошових заощаджень населення.

Важлива роль у залученні коштів населення у банківську систему має належати системі страхування депозитів. Головними принципами, які повинні бути покладені в основу такої системи є: обов'язкова участь усіх банків; охоплення і дрібних, і великих вкладів; поступове покриття депозитів юридичних осіб; незалежність і можливість отримання державної підтримки.

Одним із факторів стабілізації банківської діяльності є система страхування депозитів, існування якої на рівні держави дозволяє банкам знизити премію за ризик як однієї зі складових базової депозитної ставки. У багатьох розвинутих країнах створено державну систему страхування депозитів, яка передбачає компенсацію певної суми депозитного вкладу власникові в разі банкрутства банку. На розвиток вітчизняного банківського сектору значно вплинула глобальна фінансова криза. Її наслідки полягали в погіршенні ліквідності, прибутковості та якості активів більшості українських банків. Що з розвитком банківської системи України виникатимуть нові форми і види депозитних рахунків, якось: різноманітні ощадні сертифікати, спільні рахунки, накопичувальні пенсійні рахунки, інвестиційні рахунки тощо. Важливим чинником залучення заощаджень населення у банківські установи є розвиток карткового бізнесу, а також зростання ролі операцій з купівлі і заощадження коштів у дорогоцінних металах, що поступово стають альтернативою банківським вкладам.

ПАТ «Укрсоцбанк» має найвищий рівень конкурентної позиції депозитної політики, зокрема банк надійний, має бездоганну репутацію, у структурі депозитного портфеля питома вага вкладів населення понад 80%, банк надає широкий спектр депозитних продуктів, який постійно оновлюється.

Зростання депозитної бази відбувалося в основному за рахунок приросту коштів фізичних та юридичних осіб, а не за рахунок банківських, що є позитивною тенденцією. Структура депозитів населення залежно від термінів розміщення відображає інвестиційні переваги і очікування вкладників, позитивна чи негативна динаміка яких загалом співпадає із тенденціями соціально-економічного розвитку країни в певні періоди часу.

ПАТ «Укрсоцбанк» має не оптимальну структуру ресурсної бази, яка не дає змогу поєднувати високу надійність та стійкість ресурсної бази з невисокою їх вартістю. Висока питома вага залишків на рахунках клієнтів знижує стабільність ресурсної бази банку, збільшує потребу у високоліквідних активах, спонукає банк до посилення трансформації частини короткострокових ресурсів у більш довгострокові вкладення і цим загострює проблему ліквідності. У даному банку частка некерованих ресурсів значно перевищує питому вагу вкладів населення.

За результатами роботи ПАТ «Укрсоцбанк» щодо залучення депозитних ресурсів у 2014-2016 роках, визначено не досить правильну політику банку стосовно залучення нових клієнтів, яка веде до зростання дешевих ресурсів банку, та належну роботу з формування стабільної частини ресурсів банку за рахунок залучення такого перспективного виду ресурсів, як депозити фізичних осіб. Приплив коштів на строкові рахунки уповільнився. Така тенденція є закономірною, адже існує певна насиченість кредитного ринку та ринку клієнтів.

Розрахункові дані свідчать про підвищення стабільності депозитів. Так, коефіцієнт нестабільності депозитів, розрахований виходячи із суми депозитних вкладень у 2014 році, становив 1,56 %, а у 2016 році — 1,24 %, тобто зменшився на 0,32 процентних пунктів.

За результатами проведеного аналізу ефективності використання депозитних ресурсів ПАТ «Укрсоцбанк» за 2014-2016 роки зроблено висновок про зниження ефективності їх використання, зокрема про зниження стабільності депозитів та припливу коштів на рахунки та відповідно необхідності удосконалення управління депозитними операціями ПАТ «Укрсоцбанк».

За результати проведеного аналізу депозитної політики щодо вкладів населення ПАТ «Укрсоцбанк» зроблено висновок про її недосконалість, що підтверджено негативною динамікою показників, які характеризують ефективність формування та використання вкладів населення, що відповідно свідчить про необхідність її удосконалення та впровадження нових методів залучення коштів населення до банківської сфери в Україні.

Запропонована нова послуга, що допоможе ПАТ «Укрсоцбанк» отримати додаткові фінансові ресурси за стабільну платню та завоювати довіру клієнтів. Ця пропозиція допоможе ПАТ «Укрсоцбанк» розв'язати ще один проблемний аспект їхньої діяльності. Йдеться про те, що у структурі балансу ПАТ «Укрсоцбанк» 83 % з боку активів становлять кредити, а з боку пасивів вони лише на 40 % забезпечені депозитними вкладками. Подолання такого дисбалансу зробить діяльність ПАТ «Укрсоцбанк» значно ефективнішою. Звісно, ми не пропонуємо відмовитися від диверсифікації джерел фінансових ресурсів, однак банки можуть ефективніше використовувати потенціал, який становлять заощадження домогосподарств.

Послуга «Інвестиційна пара» - це приклад винайдення чогось нового завдяки комбінації відомих елементів. Це може здатися занадто простим, проте досвід зарубіжних країн показує, що така послуга є ефективною з точки зору задоволення побажань клієнтів та залучення коштів для ПАТ «Укрсоцбанк». Основна її перевага - це відносна незатратність впровадження і готова законодавча база, яка вже сьогодні дозволяє включити цю послугу до переліку послуг ПАТ «Укрсоцбанк». Невикористаний потенціал заощаджень домогосподарств, безперервне зростання депозитів фізичних осіб у ПАТ

«Укрсоцбанк» та інтерес до нових, проте ще не популярних фінансових інструментів, а також позитивний досвід впровадження цієї послуги у країнах Європи дозволяє зробити обнадійливий прогноз можливостей впровадження подібної послуги в Україні.

Теоретичне узагальнення трактування поняття «мікрокредитування» різними науковцями дало можливість запропонувати його уточнення як специфічної форми кредитування, спрямованої на фінансову підтримку малого бізнесу фінансово-кредитними установами, що характеризується спрощеним порядком оформлення та обмеженим розміром видачі грошових коштів з метою започаткування «нового», підтримки функціонування або розширення діючого бізнесу. Розвиток банківського мікрокредитування малого бізнесу приведе до збільшення внеску малого підприємництва в економіку України, зміцнення економічної бази регіонів, позитивного впливу на розв'язок проблеми зайнятості, насичення вітчизняного ринку товарами і послугами.

Для мікрокредитування як специфічної форми кредитування, крім класичних принципів, характерними є ще два принципи – ризиковості і гнучкості умов мікрокредитування, урахування яких при видачі мікрокредитів є необхідною умовою. Для більш точного визначення ціни мікрокредитування важливо ввести ще одну класифікаційну ознаку мікрокредитів, а саме «за метою». За цією ознакою поділено мікрокредити на започаткування «нового» бізнесу, підтримки функціонування бізнесу, розширення діючого бізнесу.

Ризики, притаманні банківському мікрокредитуванню малого бізнесу, запропоновано класифікувати за трьома групами: зовнішні, притаманні банку, притаманні позичальникові. Специфічний прояв стосовно мікрокредитування та найвищий ступінь впливу мають ризики, притаманні позичальникові, а саме: непогашення мікрокредиту окремим позичальником, ризик бізнесу, ризик застави, які ускладнюють мікрокредитування з позиції банків як кредиторів.

Проведений аналіз сучасного стану розвитку банківського мікрокредитування малого бізнесу засвідчив тенденцію до зростання залишків кредитів,

наданих суб'єктам підприємницької діяльності (у тому числі й малому бізнесу), яка була пригальмована через світову економічну кризу.

Вивчення позитивного досвіду зарубіжних країн з мікрокредитування малого бізнесу дозволило визначити можливості його впровадження в Україні, основними з яких є: налагодження тісного взаємозв'язку між державою і банками та об'єднання їх зусиль з активізації мікрокредитування малого бізнесу; створення спеціалізованих організацій для підтримки започаткування власної справи суб'єктом підприємницької діяльності, розподіл ризику кредитування малого бізнесу між банками та державою через створення спеціального фонду для надання гарантій; розроблення програм мікрокредитування окремо для кожного регіону України, поділ програм мікрокредитування на загальнодержавні, регіональні та галузеві.

Подоланню негативних явищ у сфері банківського мікрокредитування малого бізнесу сприятиме впровадження концепції державної підтримки його розвитку. Ураховуючи важливість мінімізації ризиків мікрокредитування у період фінансової кризи, запропонована система вдосконалення страхування як методу мінімізації ризику при банківському мікрокредитуванні малого бізнесу, яка ґрунтується на застосуванні конкретних заходів для банків, страхових компаній і малого бізнесу. Упровадження цієї системи в банківській практиці дозволить урахувати особливості мікрокредитування та створити для банку як кредитора реальні можливості стягнення та задоволення своїх вимог щодо вартості заставного майна після його реалізації, створити ефективну систему швидкого розгляду справ, пов'язаних із процесом мікрокредитування.

При реструктуризації мікrokредитів малого бізнесу в період фінансово-економічної кризи доцільно дотримуватись принципу фінансової еквівалентності, який лежить в основі еквівалентних взаємозв'язків між процентними ставками та еквівалентними платежами. Для зменшення боргового навантаження позичальника запропоновано суму процентів зафіксувати на певний момент часу та сплачувати надалі їх теперішню вартість.